

Laáb Gáspár

Bezenye szülötte

Moson vármegye

első mérnöke

Mosonmagyaróvár
2004

Régi Rajkai zsilip, amikor még működött

Hátsó borító: *A Mosoni-Duna felső szakasza
Lesvári szivattyútelep*

A márialigeti áramfejlesztő duzzasztóműve

MOSONMAGYARÓVÁRI VÁROSVÉDŐ EGYESÜLET

Laáb Gáspár
1747 – 1834
Bezenye szülötte
Moson vármegye első mérnöke

Mosonmagyaróvár
2004

Készült:

Laáb Gáspár halálának 170. évében
a Bezenyei Horvát Napok keretében
2004. május 28-ára

Szerkesztette:

Dr. Nagyné Majoros Györgyi

Külső borítón Majoros Pál óvári gazdasz alkotása

Képek: Láng István és Dr. Bárdi Pál

Kiadja:

a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület
a
Bezenye Hagyományőrző Községképítő és Takarékoskodó
Alapítvány
anyagi támogatásával
és a
ΨPSI Információs Rendszerek Kft.
technikai segítségével

Készült:

a MONOCOPY BT nyomdában
1000 példányban

Köszöntő

Laáb Gáspár Bezenye – Bizonja szülötte, 1777-től Moson vármegye első inzsellére, mérnöke volt, a korai magyar mérnöktársadalom jeles képviselője. A tehetséges, sokgyermekes kisnemesi családból származású fiú előtt a tanulás jelentette a jövőt. Az óvári piarista gimnázium elvégzése után a szenci Collegium Oeconomicumban tanult tovább.

Pályája – kisebb megszakításokkal – Moson vármegye szolgálatában telt. Tevékenységének meghatározója a Duna árvizei elleni küzdelem volt. A Duna árvizei fenyegették Szigetköz és Csallóköz teljes területét. 1776-1778 között az oroszári kőgát építését bízták rá, amit további jelentős munkák követtek. A beavatkozások módját és mértékét, műtárgyak és más létesítmények megvalósítását természetesen, a környék közép- és nagybirtokosainak érdekeltsége erősen befolyásolta.

Életét mindvégig Bezenyén töltötte. Magyaróvárra is innét járt be, ahol külön irodája nem is volt. A családi kúria a közelmúltig még állt, de mivel nem ismerték fel annak helytörténeti értékét, évtizedekkel ezelőtt elbontották. Ma már csak a régi faluképeken és az emlékezetben él. Laáb Gáspárról is hosszú időre megfeledkezett szülőfaluja.

A családi múlt kutatása a 90-es évek óta vált erőteljessé. Ebben az időben kerestek meg még élő leszármazottai, felhívva figyelmüket arra, hogy érdemes lenne felidézni és felkutatni életét, munkásságát.

Síremléke, sajnos, az ötvenes években megsemmisült. A néhai sír közelében, a ravatalozó falán 1994-ben emléktáblát helyeztünk el.

Ma büszkék vagyunk falunk szülöttére, hiszen közülünk való, bizonyított horvát származása is. Ugyanakkor mindvégig magyar érzelmű volt, mint ahogy általában a bezenyei horvátságot is ez jellemezte.

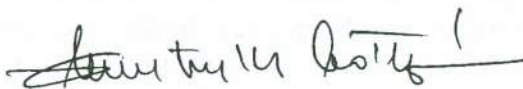
Felelevenített emlékének tiszteletére utcát kívánunk elnevezni róla, a korai mérnökgeneráció bezenyei jeles képviselőjének.

Külön köszönet illeti a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület tagjait áldozatos, helytörténeti hagyományőrző munkájukért, amelynek eredménye ez az emlékkönyv.

Köszönet illeti a Bezenyei Hagyományőrző, Községépítő és Takarékoskodó Alapítvány Kuratóriumát az anyagi támogatásért.

Kőrösi Jánosné, Tilda fáradhatatlan szervező munkája nélkül az emlékülés sem jöhetett volna létre. Köszönöm!

Bezenye, 2004. május

(Schmatovich Máttyás)
polgármester

Beköszöntő

A Kds. Károly - és Gróf Széchenyi Ferenc - díjjal kitüntetett Mosonmagyaróvári Városi Egyesület Elnöksége mellett köszöntöm a Tisztelt Olvasót, és köszöntöm Bezenyén a Laab Gáspár tiszteletére rendezett emlékülés minden résztvevőjét.

Tíz éve annak, hogy zalai illetőségű neves emberek után kutatva egy életrajzi lexikonban Laab Gáspár nevét és Bezenyét találtam. Gondolom, rajtam kívül a jelenlévők közül nagyon sokan emlékeztek rá tudnak már Laab Gáspárról, tevékenységéről, ősről és leszármazottairól. Nekem, aki mezőgazdász lettem és később foglalkoztam a vízgazdálkodáson belül az öntözés fejlesztésével, a lexikonos feljegyzés az időszámítás erejével hatott.

Berne az is, hogy az állami gazdaság, ahol közel 3 évtizedig dolgoztam, egyrészt már az 1800-as évek elején létrehozott, drasztikus öntözésre alkalmas csatorna-rendszerrel bevezetett „réti-leelő műveléssel” (leírás 1826-ból a Bezenyéből határos Mátyásfalvi térségről szól), másrészt több száz hektár zárt és erdő területet birtokolt a közel 200

évig tartó lecapoldások eredményeként a
Hanságban is.

Az előbbi (az öltözés) valószínűleg
Wittmann Antal merthoz fizdik, aki a főhercegi
uradalom járáskormányzója volt, az előbbi
munka (Hanság lecapoldás) előkészítésében
pedig már Laab Gáspár is terekenyen résztvevő.

Talán egyszer még azt is sikerül majd
felderíteni, hogy az említett életrajzi
lexikonban szereplő Zalai mérnök,
Tomasich János (~1750 - ~1810 után) és
Laab Gáspár ismerhetik egymást, hiszen
terekenységüket sok hasonlóság és
időbeni egybeesés jellemzi (folyószabá-
lyozások, a pölöskefőc lápok kiszorí-
tására csatornák tervezése, stb.)

Emléktábla Laab Gáspárnak magyar
és horvátul... A bezemgyei magyarok és
horvátok (ahik közül nagyon sokan,
vagy azok közül az állami gazdaságtan
munkatársainak voltak) összekötözését
egy nagyon régi élménnyel próbál-
koznak megfogalmazni, tudván azt, hogy
a Laab Gáspár nevet megőrző magyar
nyelvi emléktábla mellett ma, a Bezemgyei
Horvát Napok keretében horvát nyelvű
emléktábla avatására kerül sor. Ha 3
évtizede Győrben vonatkoztatlan Mosonmagyaróvár

fel, velem együtt a fülkében hivatásprízsetbe
öltözött asszonyok, zapsora kezében szigáttal,
majd reben is. Közben egy érdekes mondat
hangzott el valami építkezéstől: "...delali
velki bentés...". Amikor megfigyelttem a
lenyegét, meghárdoztam és odazartam: "a
bentés" az közös. Van-e a barátságának,
az együtt tartozásnak külön kifejezése,
mint egymás anyanyelvűek ilyen összekapcsolása?

Livónom és kérem fogadja a Kéthres Olvasó
és a Tíztest Jelenlétét a mai alkalomra,
de utódainknak megőrzése összeállított
 emléklönyvünkkel, rendezőanyagunk és az
 emléktáblát olyan szoros kapcsolatok, mint
amilyen munkánk ford. beszémi barátainkkal
bennünk, a Mosonmagyaróvári Házunkban
Együttélő tagjait összeköt.

Közösünk tartozom Schmatonch Mátyás
polgármesternek, Körsi Jánosné könyvtár-
vezetőnek és Dr. Nagy Györgynek, Előd-
segünk tagjainak a rendezvény szervezésében,
az emléklönyv szerkesztésében végzett munkájukért.
Közösünk Szerzőink és egyben mai napon
előadóink maradandó munkáját.

És végzetül kiemeltet közösünk a Beszémi
Hagyományőrző, Közösségépítő és Tájékoztató
Alapítvány szavakkal nem mérhető anyagi
támogatását.

Mosonmagyaróvár, 2004. május 10.

Almórándor
előd

Laáb Gáspár élete
(1747. január 3. – 1834. február 5.)
Dr. Nagyné Majoros Györgyi

Százhetven évvel ezelőtt, 87 éves korában halt meg Laáb Gáspár, Bezenye szülötte, Moson vármegye első kinevezett mérnöke. Bezenyén született, élt és itt is temették el, ezért emlékezik meg haláláról a Horváth Napok keretében a község. Mérnöki tevékenységét zömmel Moson megyében fejtette ki, a megyeszékhelyről, Magyaróvárról irányította azt, ezért emlékezik meg róla a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület, amely az épített és természeti környezet védelme, ápolása, megőrzése mellett a város helytörténetével is foglalkozik s kutatásainak eredményét emléküléseken és kiadványokban teszi közkinccsé.

A települések életét, hírnevét az ott született és tevékenykedett emberek öregbítik. Egyesületünk eddig Czéh Sándornak, az első állandó nyomda alapítójának, Haberlandt Gottliebnek, a növényi szövettanésztés elmélete megalapozójának, Jummerspach Frigyesnek, az uradalom neves építészének, az Akadémia oktatójának nemcsak emléket állított, hanem felkereste leszármazottaikat is, olyan sikeresen, hogy az addig egymást nem ismerő rokonság azóta családi találkozókat tart.

E vidéket évezredek óta lakják. Az éltető folyó közelsége áldást, de átkot is jelentett az itt letelepedettekre. A korai oklevelek és királyi rendeletek tanúskodnak arról, hogy árvízvédekezésre itt mindig mozgósítani kellett az erőket. A névtelenség homályából kiemelkedve a 18. század mérnökeit már névről ismerjük és viszonylag részletesen tudunk tevékenységükről. E korai mérnökök sorába tartozik Laáb Gáspár. Érdekes utánanézni, ki, mikor foglalkozott munkássága méltatásával. A régebbi lexikonok szócikkei között nem találkozunk nevével. A Magyar Életrajzi Lexikonban (1969) és az Új Magyar Életrajzi Lexikonban (2002)

Laáb Gáspár (Bezenye, 1747. jan. 3. – Bezenye, 1834. febr. 5.): mérnök. Tanulmányait 1758-tól 1764-ig a piaristák magyaróvári középisk.-jában, majd a szempci Collegium Oeconomicumban végezte 1765 – 1769 között. 1770-től Moson vm. tisztviselője. 1777-től mint vm.-i főmérnök irányította a Duna mosoni szakaszán végzett árvédelmi munkálatokat s megkezdte a Hanság lecsapolásának, valamint a Fertő szabályozásának munkálatait. Mint útépítő mérnök is elismert szaktekintély volt. 1822-ben vonult nyugalomba. — *Irod.* Turányi Kornél: L. G. és Magyar István. Két kultúrmérnök műszaki szolgálatunk úttörői közül (Bp., 1958).

LAÁB Gáspár, *Bezenye, 1747. jan. 3., †Bezenye, 1834. febr. 5.: mérnök. – 1758–64-ben a piarista magyaróvári gimn.-ban, 1765–69-ben a szempci Collegium Oeconomicumban tanult. 1770-től Moson vm. tisztviselője, 1777-től mint vm.-i főmérnök irányította a Duna mosoni szakaszán végzett árvédelmi munkálatokat, vezette a Hanság lecsapolási, valamint a Fertő szabályozásának munkálatait. 1822-ben nyugdíjazták. Útépítő mérnökként is elismert szakember volt. — *Irod.:* Turányi Kornél: L. G. és Magyar István. Két kultúrmérnök műszaki szolgálatunk úttörői közül (Bp., 1958).

már szerepel. Életrajzát – Magyar István Győrött működő mérnökkel együtt – Turányi Kornél 1958-ban írta meg. Előszavában írja, hogy e két megyei mérnök neve még szakmai körökben is ismeretlen volt. "Laáb Gáspár fáradhatatlan kultúrmérnöki munkásságával hívta fel magára a figyelmet, Magyar Istvánnál a tőle fennmaradt – eddig ismeretlen – térképek nagy száma döntötte el" a szerző témaválasztását. Azóta megjelent Ágoston István: A nemzet zsellérei I. és II., mely utóbbiban Laáb is helyet kapott.

Majthényi Imre 1992-ben mint gimnáziumi tanuló – s amellett Laáb-leszármazott – szépen illusztrált pályázatban dolgozta fel a témát "Laáb Gáspár – Moson megye szülötte" címmel.

A magyarországi nemes családokról 1860-ban megjelent könyvben (szerk. Nagy Iván) ez olvasható: "Láb család. Moson vármegye nemes családai közé soroztatik." Thomas Laab és felesége Mária több gyermeknek adott életet. Birtokuk nem volt túl nagy, s a gyermekek jövőjét meghatározta, hogy a szülők korán elhaltak. A szegény, kismemesi család gyermeke, ha a paraszti sorból ki akart emelkedni, egyetlen lehetősége volt, a tanulás. Így a Laáb fiúk közül Mátyás pap lett, és lajtafalusi plébánosként az 50., az aranymiséjét is megérte. Simon gazdálkodott, s Gáspár előtt ált a közkedvelt jogi pálya lehetősége, de érdeklődése a kevésbé jövedelmező mérnöki pálya felé vitte.

Laáb Gáspárt 1747 január 3-án jegyezték be az anyakönyvbe. Jóeszű gyermek volt, a magyaróvári piaristáknál tanult 1758 és 1764 között. Továbbtanulásához ösztöndíjra volt szüksége. Ezt a szenci polgári mérnökképzőben kaphatta meg, ahol 1766 és 69 között mint kitartó, lankadatlan szorgalmú és jó képességű, bár kissé visszahúzódó diákot ismerték. Oklevelét 1769. augusztus 29-én állították ki, majd hazatért Bezenyére. 1772. januárjában megyei esküdt, márciustól adószedő. Később Moson vármegye lehetőséget kap, hogy főszámvevő, orvos és bába után mérnöki álláshelyet

is létesíthessen. Laáb Gáspárt nevezik ki az első megyei mérnöknek 1777. december 2-án. Tehették, mivel ismerték rátermettségét, hisz már előző évben őt bízták meg az oroszvári kőgát építésével, amit 1778-ban fejezett be. A megye műszaki jellegű munkáinak végzése, a terep felmérésétől a tervkészítésen át a kivitelezésig tartoztak munkakörébe. Munkáját elismerték és szaktudását, tapasztalatait nélkülözhetetlennek tartották. Mégis, II. József modernizációs törekvései megtörték pályáját. 1783-ban szakirányú oklevelét hiányolták, 1786-ban Győr és Moson megye egyesítésével állása bizonytalanra vált. Galíciáig küldik szakmai tanulmányútra, talán, hogy mentsék vagy hogy távol tartsák. A következő évben felmond. Úgy engedik el, hogy szakértelmére, szakmai tanácsaira azután is számítanak. Jó másfél évig a nezsideri szolgabírói állást tölti be.

II. József halála (1790. február 20.) után már márciusban visszaveszik. Ahogy már korábban is, most ismét foglalkozik a Hanság lecsapolásával. Az Eszterházy uradalom 1813-ig hatalmas szántóterületeket nyert e munkák eredményeként. Laáb fontosnak tartotta az elkészült művek esetében a figyelő, felügyelő szolgálatot és a karbantartást. Sajnos, nem egy gátja, csatornája pusztult el rövid idő alatt ezek hiányában.

70 évesen, 50 évi szolgálat után Nagy István uradalmi építésszel lát neki a Lajta felmérésének. Felmérő munkája eredményeként készített térképeiből 29 darabot ismerünk. Ezek nagy részét a Moson Megyei Levéltárban és az esztergomi Vízügyi Múzeumban őrzik.

1822-ben fejezte be szolgálatát. Mivel nyugdíj akkor még nem létezett, fizetett táblabírói kinevezéssel biztosították 52 évi szolgálata után a megélhetését. Ezzel ismerték el fáradhatatlan munkabírást, új gyakorlati megoldásokat kereső, kutató, tervező tevékenységét. Jóval felülmúlta korának átlagmérnökét.

Életműve, teljesítménye értékeléséhez hozzá tartozik, hogy munkájának nagy része a terepre szólította. Hivatali

ügyintézéshez Magyaróvárra kellett bejönnie. Vasút, autóbuszközlekedés nem volt, valószínű leggyakrabban gyalogolt. Nagy elődjéről, Mikovinyi Sámuelről tudjuk, hogy lóháton közlekedett. Több kérvényt írt javadalmának kiegészítését kérve a lótartás szükségességére hivatkozva.

A terepmunkához ma már szinte automatikus mérő és rajzoló eszközök állnak rendelkezésre. A mérésre is alkalmas távcső még alig száz éves. Villany még nem volt, és saját készítésű dörzstussal szerkesztette pontos és szép térképeit. A kivitelezés emberi és lóerővel történt, eszköze az ásó, lapát és a kubikus talicska, s talán a dömper elődje a billenthető, egyfogatú kordé. Ha a körülményeket és a rendelkezésre álló elméleti ismereteket is figyelembe vesszük, csak csodálkozni tudunk teljesítményén.

52 évi szolgálat után visszavonult a bezenyei családi birtokra gazdálkodni, de ezt 7 évig unokaöccsével, Imrével folytatott pereskedése keserítette. Végül haszonélvezetben kiegyezve szerényen, de nyugodtan élhetett 1834. február 5-én bekövetkezett haláláig.

Laáb Gáspárról mint emberről, férjről, családapáról, s minden bizonnyal nagyapáról keveset tudunk. Annával kötött házassága alkalmából nobilis (nemes) és geometra (földmérő, mérnök) bejegyzést találunk az anyakönyvben. Gyermekei közül a fiúk sorra (1781, 1784, 1793) a Gáspár nevet kapják, amiből arra lehet következtetni, hogy még a következő megszületése előtt elhaltak, míg az utolsó halva is született. A lányokkal több szerencsénk volt! Anna (1786), Josepha (1790), Vicentia (1792), Antónia (1795) közül Anna (1803) és Vicentia (1809) házasságkötéséről tudunk. A lányok, természetesen, nem öröközték tovább a Laáb nevet, mégis tudunk ma élő leszármazottakról. A kutatásnak az az egyszerű módja, hogy felötöm a telefonkönyvet (Groffits Gábor unokahúgait találtam így meg) itt nem vezet eredményre. D.G. nagymama mesélt unokájának a nemes ősről, s ugyan akkor Gábor Áronnal való rokonságról. Dr. Schmatovich János (győri főiskolai tanár, székesegyházi kanonok), szíves adatközlőm,

leány- és anyai ágon rokon. Ükapja volt Laáb Gáspár. Az egyik leány edelstali (nemesvölgyi) Fröhlich fiúhoz ment nőül. Ez az ág a ma élőig levezethető.

Az ősök felkutatása nem volt mindig veszélytelen, de az ember szeretné tudni, honnan jött, mit hozott génjeiben, mi az amiért maga felelős. József Attilával:

Megszólítanak, mert ők én vagyok már;

...

mert az őssejtig vagyok minden ős –

...

A világ vagyok – minden, ami volt, van:

a sok nemzedék, mely egymásra tör. (A Dunánál)

Bezenye most tiszteleg nemes fia előtt. Talán lesz valaki a rokonságból is, aki a szerteágazó családfát megszerkeszti, hogy ne csak a nagymamák emlékezetére hagyatkozzunk, s a kései utódok is büszkén vállalják úttörő ősüket.

A Kárpát-medence és Magyarország vízügyeinek történelmi áttekintése

Fejér László

Az ezredvég félelmetes tiszai és dunai árvizei elleni védekezés közben gyakran felmerült a laikus kérdés: ha a magyarság már 1100 esztendeje él a Kárpát-medencében, miért nem tudott ennyi idő alatt tartós megoldást találni az időnként fenyegető árvízi bajokra? El lehetne intézni a választ azzal, hogy a természet erői ellen az ember igencsak véges eszközökkel rendelkezik, meg azzal a vízmérnökök körében igen közkeletű alapigazsággal, hogy az árvédelmi töltéseket sehol sem a rendkívüli katasztrófára méretezik – de ennél kissé bonyolultabb a dolog. A folyó- és állóvizek életében a szélsőséges vízbőség, vagy a hervasztó vízhiány természetes állapot, a folyamatos változás szükségszerű velejárója. Árvizek, aszályok mindig voltak és lesznek a jövőben is, amíg a víz természetes körforgása fennáll. Ilyen körülmények között igencsak véges eszközök állnak rendelkezésünkre, hogy befolyásoljuk a természeti mozgásokat. A Kárpát-medencében élő népek pedig a történelem során ritkán, vagy tán soha nem rendelkeztek akkora anyagi erővel, hogy az árvizek, belvizek, szárazság, felmelegedés, lehülés dolgait akárcsak optimális módon befolyásolni tudják. Igyekezetükben addig jutottak el, amennyit gazdasági és műszaki fejlettségük az adott korban megengedett számukra.

Ha a Kárpát-medence hegy- és vízrajzi térképére pillantunk, rögtön szembeötlik, hogy a viszonylag mélyfekvésű országot mennyire felszabdalják a környező hegy- és dombvidékekről érkező folyók, amelyek aztán – előbb, vagy utóbb – a Dunába ömölve elhagyják a Kárpát-medence területét. A folyók és tavak, a felszíni vizek állapota az elmúlt fél évezredben meghatározta a régió gazdasági fejlődését, s mindmáig kiemelt fontossággal bír az ország életében.

A Kárpátok által határolt zárt medencében a külső szélsőséges éghajlati hatások megtörnek, keverednek az itt talált viszonyokkal, s így a csapadékszegény zóna határán fekvő területet a közepes csapadékoság jellemzi. Az évi középhőmérséklet 2°C -al nagyobb, mint azt a földrajzi helyzet indokolná. Mindezek mellett a magyar Alföld történetében nem ritka a rendkívül vízbő és különlegesen száraz periódusok váltakozása.

A történelem során ezen a tájon a vízzel való tudatos gazdálkodásról csak az utóbbi kétszáz, vagy inkább csak száz esztendőben beszélhetünk, annak ellenére, hogy a vízzel való együttélés, a folyóvizek és árterek, mocsaraik hasznosítása évezredes múltra tekinthet vissza.

A legkorábbi időkől meg kell említeni a rómaiak Pannóniában létrehozott magas szintű városi kultúráját, amelyet azonban a népvándorlás hullámai elsöpörtek és megsemmisítettek. Jó néhány évszázadnak kellett ahhoz elteltie, míg a magyar királyok budai, visegrádi és esztergomi váraiban és palotáiban újra találkozhatunk a külföldi utazók által is megcsodált vezetékes vízhálózat különféle megoldásaival.

A vizek mentén élőknek fontos tápláléka volt a halhús. Közmondásos volt a magyarországi folyók halgazdagsága, amelyben nagy szerepe volt a folyók áradásai által víz alá kerülő sekély területeknek, az árterületeknek. Gyakori volt, hogy a vizenyős vidékeken, a folyók holtmedreiben halastavakat alakítottak ki, amelyekről a királyi adománylevelekben találhatunk bőséges forrásokat.

A víz menti lakosság az évszázadok során megtanulta hasznosítani a több-kevesebb rendszerességgel jelentkező árvizeket, s sajátos gazdálkodási formát alakított ki. A magyar történelem háborúkkal súlyosbított időszakaiban a sokfelől sanyargatott nép gyakran talált menedéket az ellenség által nem háborított ingoványokban, mocsarakban – melyek számára nem lecsapolási feladatot, hanem az élet, a megélhetés mindennapos területét jelentették.

Különös szerep jutott a magyarországi vizek történetében a vízimalmoknak. A középkor embere számára az emberi és állati energia mellett az egyik legfontosabb energiaforrást a vízenergia jelentette.

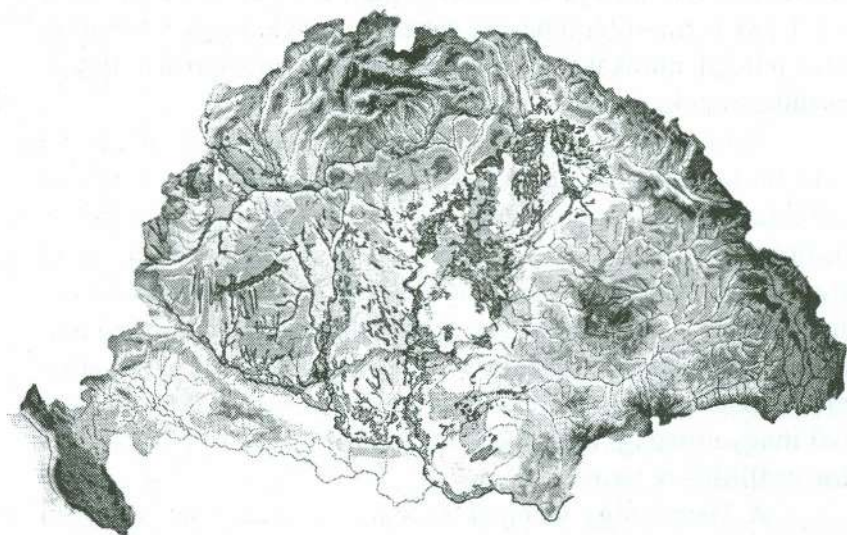
A vízimalmok és duzzasztógátjaik megépítése komoly vízepítési ismereteket követelt. Az évszázadok során azonban a vízimalmok a malomtavak (tározók) alatti területek elmocsarasodását okozták. Amíg a földnek nem volt különösebb értéke, addig kevésbé érdekelte a birtokosokat a táj e fajta „rongálása”.

A 150 éves török hódítás megszűnte után, a békésebb 18. század gazdasági fejlődése tűzte először napirendre a magyarországi vízszabályozási munkák kérdését. Az első nagyobb szabású lecsapolási és folyószabályozási munkálatot a Temesi Bánságban (ma Románia), a török háborúk alatt elnéptelenedett, mocsaras területeken a lakosság betelepítésekkel kapcsolatban, az 1720-as években végezték.

A század második felében az Európában dúló háborúk a mezőgazdasági termények árát alaposan felverték, s a többlettermények elszállítását a gyakran hónapszámra járhatatlan közutak helyett a vízi utak kiépítésével vélték megoldani. Az első ilyen céllal megépített hajócsatorna – a Kiss József és Gábor által tervezett és kivitelezett Ferencsatorna – nemcsak a Duna és a Tisza folyókat kötötte össze, hanem hatalmas földterületek lecsapolását, s ezzel megművelését is lehetővé tette, elősegítve ezzel a bácskai vidék népének gazdagodását.

Az akkori Magyarország legnagyobb folyóinak (Duna, Tisza, Körösök, Dráva, Rába, stb.) szabályozását nemcsak a folyók árterének hasznosításában érdekelt birtokosok kezdték egyre inkább szorgalmazni, hanem a merkantilista Habsburg uralkodók is, mivel belátták: a szabályozási munkák – a vízi közlekedés fejlesztése révén – az udvari kincstár érdekeit is szolgálják.

Az addig csak katonai szempontból térképezett folyók vízrajzi felvétele hatalmas feladatot jelentett. A feladat elvégzéséhez szükséges szakembereket 1782-től a budai

Az év nagyrészeben
vízzel borított terület

Iszónként
vízzel borított terület

Magyarország vízborította és vízjárta területei
az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt

egyetem mérnöki intézete, az Institutum Geometricum képezte ki. A 19. századi vízi munkák terveinek és kivitelezésének számos kiemelkedő alakja itt szerezte mérnöki oklevelét. A Duna és a Tisza vízrajzi térképezése lehetővé tették, hogy a korábbi, helyi jellegű munkákkal szemben átfogó szabályozási tervek készülhessenek.

Nemzetgazdasági szempontból akkoriban a Duna vaskapui szakaszának hajózhatóvá tételét és a Tisza, valamint mellékfolyóinak összefüggő szabályozását tekintették a legsürgetőbbnek. A 19. század első felének kiemelkedő reformpolitikusa gróf Széchenyi István kitartó szervező munkájának eredményeképpen Vásárhelyi Pál mérnök vezetésével megépült) az al-dunai sziklás folyómeder partján a hajóvontató út (1835), ami lehetővé tette a még kezdő lépéseit tévő magyarországi ipar számára, hogy a balkáni piacokra vízi úton szállíthassa termékeit.

A Tisza-völgy vizeinek szabályozása nemcsak műszaki szempontból jelentett addig nem látott hatalmas feladatot, hanem munkák elvégzéséhez szükséges pénzügyi bázis megteremtése tekintetében is. Az állam anyagi ereje nem volt elegendő, hogy az évekre, évtizedekre elhúzódó munkákat kizárólagosan a kincstár finanszírozza, ezért Széchenyi István a folyószabályozással együtt végzett ármentesítési munkákból hasznot húzó földbirtokosok hozzájárulását is tekintetbe vette.

Már a 19. század elején létrejöttek a közös teherviselésen és közös hasznon alapuló szervezetek, a vízszabályozó és ármentesítő társulatok, amelyek egy-egy folyószakasz szabályozásában, vagy mocsaras terület lecsapolásában érdekelt birtokosok önkéntes társulásából alakultak.

A Tisza-szabályozás érdekében Széchenyi kitartó agitációba kezdett, s munkájának eredményeképpen a folyó csaknem teljes hosszában megalakultak a különféle ármentesítő társulatok, amelyek aztán 1846-ban a központi Tiszavölgyi

Társulatban tömörültek. A szabályozási munkák még abban az esztendőben meg is kezdődtek.

Az átvágásokkal megrövidített és árvédelmi töltések közé szorított folyó a munkálatok majd fél évszázada alatt – míg a munka teljesen be nem fejeződött – számos esetben okozott árvízi katasztrófát. Hosszú időbe telt, míg a több mint száz átvágás elkészülte után a nem egészen kétharmadára csökkent Tisza-meder megfelelően kifejlődött.

Az ármentesítési munkák megkezdésekor elsősorban a közép- és nagybirtokosok érdekei voltak a meghatározóak. Az Andrassy, Károlyi, Lónyay és Wenckheim grófok, valamint társaik képviselték azt a hatalmi csoportosulást, amely a Tisza-völgy erőforrásait képes volt a vízi munkálatok végrehajtására összpontosítani. A birtokos nemesség által alapított társulatok voltak azok a szervezetek, amelyek az érdekeltség anyagi erejére építve hajtották végre az országépítő vállalkozást.

A vízszabályozási munkák a magyar Alföld képét visszavonhatatlanul megváltoztatták. A hajdani vízi világból élő, kenyerüket vesztett emberek nagy része beállt kubikosnak, s az általuk végzett földmunka (töltések építése, átvágások kiásása) – ha a Duna-völgyben végzett vízi munkákat is beszámítjuk – közel 40 ezer négyzetkilométernyi árterületet mentesített az árvizektől, amiből a mai ország területére körülbelül 23 ezer km² esik.

Az árvédelmi gátak megépítése azonban új, korábban nem ismert sajátos feladatot is magával hozott. Az ártereken összegyűlt felszíni vizek a gátak által elzárva nem tudtak közvetlenül a befogadó folyóba ömleni. Már a 19. század második felében megkezdődött a belvívcsatornák hálózatának kiépítése, s a hosszan tartó árvízi időszak alatt a folyammederbe közvetlenül nem ereszthető belvizek átemelésére 1878-ban megépült az első belvízi szivattyútelep. Az 1860-as évtized első felének aszályos időjárása serkentőleg hatott az öntözések ügyének előtérbe kerülésére, de e téren lényeges eredményt csak az 1879-ben Kvassay Jenő által

megszervezett kultúrmérnöki hivatalok munkája hozott. A kultúrmérnöki hivatalok létét az is indokolta, hogy a nagy vízszabályozási munkák az ország sík vidékein befejezésükhöz közeledtek, s gondoskodni kellett az immár ármentesített területek talajának javításáról, amire egyébként a mezőgazdaságot az ország lélekszámának gyarapodása és az európai gabonakonjunktúra is készítette.

A folyószabályozások eredményei igen lassan, gyakran évtizedek múltán jelentkeznek. A szabályozott folyómedrek alakulásának nyomon követése – a szükséges korrekciók végrehajtása érdekében – alapos tudományos kihívást jelentett. A feladat ellátására 1886-ban létrehozott *vízrajzi szolgálat* Péch József vezérlete alatt megindította a magyarországi vizekre vonatkozó hidrológiai adatgyűjtést, s az évente kiadott *Vízrajzi Évkönyvekben* adták közre az adatok tudományos vizsgálatából levonható következtetéseket.

A közegészségügyi viszonyok fejlődésével párhuzamosan egyre nagyobb problémát jelentett a hazai felszíni vízkincs fokozatos szennyeződése és az ivóvíz-ellátási gondok megjelenése. A fontosabb települések vízellátása évszázadokon át a környező vízfolyások, források, kutak vízének segítségével történt, de vízvezetéki vízellátásról a 19. század végéig alig beszélhetünk. A nagyvárosok, iparvidékek kialakulása a vízigény és a szennyvíztömeg ugrásszerű emelkedését hozta. Az ezzel kapcsolatos gondok megoldását nehezítette, hogy a vidéki városok jelentős része - csakúgy mint a bánya- és iparvidékek - a megfelelő vízszervezési lehetőséget nyújtó nagy folyóktól jelentős távolságra esett.

Ebben a helyzetben komoly előrelépést jelentett a Zsigmondy Vilmos által megindított artézi kútúrások sorozata, amely az alföldi városok tucatjai számára adott egészséges ivóvizet.

A fejlődő ipar nemcsak a gyártási technológiához szükséges vízigényével adott feladatot a vízügyi szolgálatnak, hanem az olcsó vízi energia kihasználására is törekedett. Az

ország vízerőkészletének 1897–1902 közötti – Viczián Ede nevéhez fűződő – számbavétele nemzetközi tekintetben is úttörő vállalkozás volt.

A magyar vízügyi szolgálat az I. világháború kitöréséig jelentős eredményeket tudhatott maga mögött.

A Felső-Duna középvízi szabályozása, az al-dunai hajóút, a Vaskapu-csatorna kiépítése, az elfajult tiszai átvágások kijavítása és bővítése, a Dráva, valamint más kisebb folyók szabályozása, a kultúrmérnöki hivatalok vízrendezési és talajjavítási munkái, stb. mind-mind hozzájárultak a gazdasági fellendülés feltételeinek erősödéséhez, de a zömében elavult, tökeszegény mezőgazdaság (a maga idejét múlta külterjes gazdálkodásával és nagybirtok-rendszerével) nem volt képes a megváltozott körülményeket a társadalom javára hasznosítani. Ennek közvetlen következményeként a nincstelenné vált – főleg paraszti – tömegek korábban nem tapasztalt méretekben vándoroltak ki az országból.

A vesztes világháború területi következményei az ország addigi egységes vízrajzi helyzetét megbontották, ettől kezdődően folyóvizeink 96 %-a már a határokon kívülről érkezik. A megváltozott helyzetnek megfelelően Magyarország kezdeményezésére a Trianoni Békeszerződés a Duna-völgy vízügyeinek egységes kezelése érdekében egy nemzetközi szervezetet, a Dunai Vízügyi Műszaki Bizottságot (CRED) hozott létre.

A Tanácsköztársaság bukását követő rendszer uralomra jutása konzerválta a már korábban is elmaradottnak számító gazdasági-társadalmi viszonyokat. A mezőgazdaság igen lassú korszerűsítése a vízügyi szolgálat lehetőségeit is beszűkítette, a vízgazdálkodási tevékenység fejlődését egyenletlenné tette. A szolgálat belső tehetetlenségéhez hozzájárult, hogy a békeszerződést követően elcsatolt területekről Magyarországra menekülő műszaki értelmiség felduzzasztotta a vízügyi állami apparátust, de a vesztes háborút követő tökehiány nem tette lehetővé e szellemi kapacitás kihasználását.

Az 1920-as évek végén bekövetkező gazdasági válság a nagyobb befektetést igénylő, lassabban megtérülő, de a nemzet jövője szempontjából nagy jelentőségű vízi munkálatok elvégzésére nem adott módot. A helyzet a gyors megtérüléssel kecsegtető, de a távolabbi jövővel nem mindig számot vető – így nem egy esetben a későbbiekben kifejezetten káros – befektetéseknek kedvezett.

A korszak kiemelkedő képességekkel rendelkező vízügyi vezetőjének, Sajó Elemérnek ebben a helyzetben nem maradt más lehetősége, mint a jövő vízügyi politikájának átgondolt tervekkel és tanulmányokkal történő megalapozása. Az általa lefektetett elvek és elgondolások haszna a II. világháború utáni tervgazdálkodás vízügyi feladatainak kijelölésekor kamatozott.

A korszak talán legjelentősebb vízügyi létesítményei a Tiszántúl öntözési munkálataival kapcsolatosak. Az 1930-as évek aszályos időjárása irányította a figyelmet az öntözéses gazdálkodás gyors fejlesztésére. Már az un. „öntözési törvény” (1937) életbelépése előtt országos hivatalt szerveztek – a későbbi miniszterelnök, Kállay Miklós vezetésével – s kialakították előbb a tiszántúli öntözések, majd az átmenetileg újra magyar fennhatóság alá került Kárpátalja és Észak-Erdély víztározási koncepcióit. Olyan jeles szakemberek vettek részt az öntözési program műszaki alapjainak kidolgozásában, mint pl. Lampl Hugó, Trummer Árpád, Németh Endre, Benedek József. Rövidesen befejeződött a Tiszaörvényi Szivattyútelep (1939), majd a Békésszentandrás Duzzasztómű építése (1943), amely a hozzátartozó öntözőrendszerek kialakításával a Körös-völgy öntözését tette lehetővé. Már a háború alatt készült el a tiszalöki vízlépcső koncepcióterve, amelynek megvalósítása az ötvenes évek első felére maradt.

A II. világháborút követő társadalmi-gazdasági változások a vízgazdálkodás elé is új feladatokat állítottak. A nagy ütemű (és vízigényes) ipari fejlesztés szükségessé tette az ország vízkészleteinek mindaddig hiányzó felmérését.

Világossá vált, hogy a víz az ország egyik legfontosabb természeti kincse, mellyel való ésszerű gazdálkodás létérdeke az iparnak, a mezőgazdaságnak és az egész lakosságnak.

Mosonyi Emil professzor vezetésével 1954-ben megszületett az első *vízgazdálkodási keretterv*, amely az ipari, mezőgazdasági és lakossági vízigények várható növekedését igyekezett összhangba hozni a rendelkezésre álló vízkészletekkel. A keretterv munkáihoz szükséges adatbázist az Ihrig Dénes vezetésével 1952-ben létrehozott *központi kutatóhely* a Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet (VITUKI) szolgáltatta. A VITUKI megjelenésével a Műegyetemen a vízi tárgyú alapkutatások háttérbe szorultak, ugyanakkor a „vizes” tanszékek számos műszaki fejlesztés részeseivé váltak, csakúgy mint a vízépítési tervező és kivitelező vállalatok, vagy a területi alapon szervezett vízügyi igazgatóságok.

A VITUKI-ban az elmúlt fél évszázadban számos kiváló *hidrológus* öregbítette a tudomány hazai hírnevét. A teljesség igénye nélkül meg kell említeni Lászlóffy Woldemár, Bogárdi János, Szesztay Károly, Stelczer Károly, Csermák Béla, Kovács György, Szígyártó Zoltán, Vágás István, Starosolszky Ödön, Szöllősi-Nagy András, Somlyódy László, Zsuffa István nevét.

A mezőgazdaság – kényszertől sem mentes – szocialista átalakítása és az ipari termelés erőltetett felfuttatása a lakosság életkörülményeiben is jelentős változást hozott. Míg korábban a vízügyi szolgálat előtt álló fő feladatokat az árvédekezésen túl a folyók szabályozása és a vízrendezések, tehát zömmel a mezőgazdasági és közlekedési célok által megszabott munkák jelentették, addig az utóbbi 40 évben a hangsúly fokozatosan áttevődött a vízellátási-csatornázási, szennyvíztisztítási, valamint környezetvédelmi gondok megoldására. Ettől függetlenül az elmúlt fél évszázad vízi munkálatai – ha nem is ellentmondások nélkül, de a vízgazdálkodás valamennyi területén előrelépést jelentettek.

Az 50-es években nagy lendületet kaptak a vízenergia hasznosítására irányuló törekvések. Néhány kisebb vízerőmű mellett 1954-ben üzembe helyezték az ország akkori legnagyobb vízügyi létesítményét, a Tiszalöki Duzzasztót, amely egyúttal a Tisza adott szakaszán és a Bodrogon biztosította a hajózás lehetőségét. A vízlépcsővel kapcsolatban épült ki az öntözési és vízátervezési célokat szolgáló Keleti- és Nyugati-főcsatorna is. Mindezen létesítmények lényegében még a 30-as években megfogalmazott öntözés- és víziút-fejlesztési elképzeléseknek megfelelően valósultak meg – noha erre abban az időben kevésbé hivatkoztak. A tiszalöki műtárgy megteremtette annak lehetőségét, hogy a Keleti-főcsatorna közbeiktatásával a Körösök völgyébe akkor is víz jusson, amikor ott a természetes készlet igencsak fogytán van.

A Tisza folyócsatornázáson alapuló hasznosításának következő jelentős lépése a Kiskörei Vízlépcső és Tározó megépítése volt az 1970-es években. Mai értékelés szerint az öntözési célú tározás túltervezett volt, így a tározók kiépítésének utolsó ütemét már nem is valószínűzték meg. A tározó (a Tisza-tó) hasznosításában az idegenforgalom, a természetvédelem és a vízenergia-termelés érdekei az elsődlegesek.

Az elmúlt félszázad alatt jelentős *vízépítészeti* alkotásokkal gyarapodott az ország. Ezek közé tartoznak a már említett Tiszalöki- és a Kiskörei Vízlépcsők; a Keleti- és a Nyugati Főcsatornák; a hódmezővásárhelyi, valamint a tiszalöki öntözőrendszer létesítményei; a Borsodi Vízellátási Rendszert kiszolgáló Lázberci- és a Rakacai Tározók; a nagyobb városok szennyvíztisztító telepei, stb. A beruházások során szerzett tapasztalatoknak köszönhetően nemcsak a tudományos kutatók, hanem a kiemelkedő mérnök-alkotók is – mint például Lampl Hugó, Mosonyi Emil, Mistéth Endre, Kertai Ede, Mátrai István és társaik jelentősen hozzájárultak a vízépítési ismeretek bővüléséhez.

A legtöbb politikai és szakmai vitát a csehszlovák-magyar közös beruházásnak induló komplex nagylétesítmény, a dunai vízlépcsőrendszer megvalósítása váltotta ki. Az ökológiai kockázatra hivatkozva, a magyar kormányzat elállt a nagyberuházás kivitelezésétől, amely az ellentétes szlovák érdekek miatt politikailag terheli meg mindmáig a két ország viszonyát.

Közép-Európa legnagyobb tavának, a Balatonnak vízminősége az 1960-as évektől rohamosan romlott, elsősorban az idegenforgalom ugrásszerű növekedése, a part menti települések tóba eresztett szennyvizeinek tisztítatlansága, valamint a környező mezőgazdasági üzemek nagy mennyiségű vegyszerhasználata következtében. Csak az utóbbi másfél évtizedben sikerült a társadalom nem csekély anyagi áldozata mellett, az egykori Kis-Balaton vízsűrű funkciójának fokozatos visszaállításával és más intézkedésekkel, a további vízromlást megállítani.

A balatoni problémák jelentős lökést adtak a hidrobiológia tudománya hazai fejlődésének. A hidrobiológiai kutatás egyik hazai fellegetvárának számított hosszú évtizedeken keresztül a tihanyi Limnológiai Intézet, s mellette a Debreceni Tudományegyetem. E szakterületen olyan kiváló tudósok alkottak maradandót mint például Entz Géza, Maucha Rezső, Sebestyén Olga, Hortobágyi Tibor, Felföldy Lajos, Berczik Árpád és társaik.

Az utóbbi évtizedek nagyarányú lakásépítkezései lehetővé tették, hogy a vízgazdálkodás korábban legermaradottabb területe, a vízellátás és csatornázás fejlődésnek induljon. Az eddig elért eredmények mellett meg kell állapítani, hogy a vízellátással a csatornázás és a szennyvíztisztítás nem tudott lépést tartani, s a nagyüzemek szennyvizeinek számottevő része is tisztítás nélkül károsítja a felszíni és felszín alatti vízkészletet. Mindezek ellenére jelentős eredmény, hogy napjainkban az ország lakosságának több mint 95%-a vezetékes ivóvízzel ellátottnak tekinthető.

Napjaink egyik legfontosabb vízügyi feladata a vízkárok kockázatának csökkentése, s a társadalom ésszerű vízigényeinek kielégítése a természetes vizek tisztaságának védelmével biztosítsa. Országos feladattá vált a Vásárhelyi terv továbbfejlesztése, amely a tiszai árvízi kockázatok csökkentése mellett a vidékfejlesztési törekvések egyik kiemelt programja, valamint az Európai Unió tagállamaira kötelező Víz Keretirányelv alapvető előírásainak teljesítése.

Laáb Gáspár Moson vármegyei kultúrmérnök munkássága

Dr. Bárdi Pál – Láng István

1 Laáb Gáspár életrajza

Laáb Gáspár Moson vármegye tisztviselője, vármegyei főmérnök elismert víz- és útépítő szakember volt. Laáb korában a megye területén létrehozott közművek elsősorban a nagybirtokosok érdekeltségének köszönhetőek megvalósulásukat. Kiemelten igaz ez az árvízvédelmi létesítményekre, a gátakra és a csatornarendszerekre. A török kiűzése után hazánk területének jelentős részét mocsarak borították, folyóink nagy része szabályozatlan volt. A szabályozási, lecsapolási munkák akkor vettek nagyobb lendületet, amikor az addig elsősorban természeti gazdálkodást folytató nagybirtokok átálltak az árútermelésre. A török és a napóleoni háború miatt felértékelődő gabona, a kedvező értékesítési lehetőségek miatt a földbirtokosok a termőföld növelésére törekedtek. A gazdasági fellendülés a lecsapolási és a folyamszabályozási munkákat országos érdeké tette.

Az újonnan jelentkező problémák jelentős része nem volt megoldható a birtokhatárokon belül, ami új szakemberek munkába állítását követelte meg. Így jelent meg Magyarország életében a köz legújabb tisztviselője, a megyei mérnök. Sopron vármegye 1773-ban az elsők között nevezett ki megyei mérnököt. Moson vármegye első megyei mérnökének Laáb Gáspárt választotta, más személyt erre a posztra nem is vettek számításba. Így Laáb Gáspár lett Moson vármegye földmérője, kultúrmérnöke és, megtartva korábbi állását, adószedője is. Bár mérnöki megbízását II. József uralkodása miatt visszavonták, később, az uralkodó halála után a vármegye, elismerve tudását, ismét neki szavazott bizalmat. Több mint 50 éves munkássága alatt szinte folyamatosan foglalkozott a Dunai árvízvédelmi kérdésével, egészen nyugugalomba vonulásáig. 1790-ben már feltérképezi a Lajtát, de annak árvízvédelmi terveit csak 1813-tól kezdi el tervezni. A Lajta árvízvédelmének árapasztós megoldása Laáb tervei alapján 1818 táján készült el.

1790-1815 között a Hanság felmérésében vett részt és tervet is készített lecsapolására, amelynek megvalósítása nagy területen

tette átmenetileg lehetővé a termőföldek kialakítását. Ez idő alatt a Hansággal összefüggésben foglalkozott a Fertő tó árvízvédelmi kérdéseivel is.

Mappa Comitatus Posoniensis

2 Dunai munkák

2.1 A Felső-Duna korai szabályozása

Laáb Gáspár legnagyobb munkái a Felső-Dunához kötődnek. A Duna dévényi szoros alatti medre az utóbbi időkig is az egyik legnehezebben regulázható folyószakasz. A mai Duna a Kisalföld helyén lévő tóba ömlő Ős-Duna maradványa. A Kisalföld helyén a Duna belső deltájából kialakult hordalékkúp abban különbözik a tavi deltától, hogy „szárazon épül”. A hordalékkúp csúcsánál a folyó több ágra szakadva szétterül és így eleven erejének nagy részét elvesztve rakja le hordalékát. Ha valahol már sok hordalékot rakott le, elhagyta ezt a medrét és viszonylag alacsonyabb területrészt keresett. A sok szerteágazó meder a két szélső fattyúág: a Csallóközi és a Mosoni-Dunaág között bebarangolta az egész területet. A régi tavi delta anyagával ez a hordalékkúp szervesen összefügg, mert a Szigetköz alatt 200–400 m vastag erősen vízáteresztő kavicsréteg van.

A térségre a rendszeres árvízi elöntés volt a jellemző. A sok mellékágon és zátonyon keresztül érkező árvizek közül a legveszélyesebbek a hordalékkúpon fennakadt jégtorlaszok által okozott jeges árvizek voltak. Az árvizek mederalakító hatása nagy volt az eséstörés és a lerakódó hordalék mennyisége miatt. A falvak éppen ezért egy jelentős sávban nem tudtak megtelepülni, mert a folyórendszerhez közel települt falvakat az árvíz feltehetően több alkalommal is teljesen elmosta. A partokat rőzseművekkel (pösökkel) igyekeztek védeni. Kútásás, házépítés közben gyakran találtak régi pösmaradványokat Halászin, Dunakilitin és Ásványon. A Duna kiöntései ellen úgy próbáltak védekezni, hogy az épületeket összehordott feltöltésre építették. Találtak a Szigetközben állítólag római és népvándorlás kori gátmaradványokat is.

A XV. századig egységes szabályozásról nem beszélhetünk. 1426-ban Zsigmond király tatai nyílt parancsa Pozsony vármegye főispánját – Somorja, szabad királyi városra is kiterjedő jogkörrel – a Csallóköz árvédelmének irányításával bízta meg. Ezzel kísérletet tett az egységes védvonal kialakítására, de ez a kor színvonalán még nem tudott megvalósulni. 1653-ban több vármegye összefogásával nagyarányú Duna-szabályozás kezdődött Győr és Pozsony környékén, de alapvetően ez sem tudta megoldani az árvízvédelmi problémákat. Az egységes védvonal kialakítása a XIX. századig

meghaladta a változó korok műszaki tudását. A XVIII. században már sok községet körgát védett, melyek közül legrégibb a Kilitit védő gát volt. Az árvíz elleni védekezés jelei az 1569, 1658, 1760 és az 1789 évi pusztító árvizekről szóló feljegyzések is, melyek legtöbbje jeges árvíz volt.

2.1 Laáb Gáspár munkássága a Felső Dunán

Laáb Gáspár munkásságának idején több jelentős jeges és nyári árvízet is feljegyeztek. 1770 és 1810 között 15 nagyobb árvízről szólnak a krónikák. Így adódott, hogy a Duna mellett élő mérnök munkássága főleg az árvizek elleni küzdelemről szólt. A Pozsonyt is veszélyeztető árvizek elkerülésére, a megye panaszára, a kamara Kiss Józsefet, a Ferenc-csatorna tervezőjét bízta meg, aki 1774-re el is készíti tervét. Az elkészült terv Pozsony alatt a meder összeszűkítését célozta meg az uszadék és a jégtorlódás megelőzése érdekében. Ezt az Oroszvári-Dunaág kizárásával és sarkantyús terelőművekkel kívánta megoldani. A munka kivitelezését 1776-ban Moson vármegye Laáb Gáspárra bízta, aki a munkát 39766 nap kézi, 25013 nap fogatos robottal és 11751 nap kétfogatos, 6796 nap háromfogatos és 6466 nap négyfogatos napszámmal végeztette el. A vármegye az elvégzett munkáért rendkívüli értékű jutalmat, 500 forintot szavazott meg neki. Ez a Mária Terézia töltés, amelynek egy szakasza még ma is megtalálható Szlovákiában.

Az 1780. március 6-án levonuló jeges árvíz átszakította a gátat, amelynek kijavítása, a költségviselés vitája miatt, csak késedelmesen és tökéletlenül történt meg. 1785-ben a nyári árvíz szakította át a gátat. Ezután Heppe Szaniszló az Országos Hajózási Igazgatóság újonnan kinevezett igazgatója megállapította, hogy az már nem képes a magas vizek ellen védeni. Javasolta a gát átépítését és két állandó gátör alkalmazását évi 100-100 forint fizetéssel. A javítást a II. József uralkodó korában nélkülözött Laáb Gáspár helyett Hölczel Károlyra, a kamara mérnökére bízta. Laáb mint tanácsadó vesz részt a munkában, de Hölczel elrendelése után 1786-ban ő folytatja a munkát. Az Országos Hajózási Igazgatóság beszámolójában sikeresnek ítéli a helyreállítást.

Laáb munkássága során 1791-től indul meg a Duna (Mosoni-Duna) menti védvonal kiépítése. A védvonal építése a Mosoni-Duna jobbpartján történt. Már Laáb is felismerte, hogy az egyre növekvő árvizeket a hordalék-lerakódás miatt emelkedő meder okozza.

Terveinek alapja, hogy a folyó szűkítésével, így a vízsebesség növelésével a hordalék lerakódását csökkentse. Munkáját Csúnyánál kezdi meg, ahol ráveszi a vármegyét, hogy Pozsony vármegyével, mint érintettel közösen kotorják meg az elzátonyosodott Duna medrét, és emeljenek kőgátat az árvizek ellen. A kialakított töltés meghosszabbítása védte a Duna-Lajta árteret is. Addig a Duna Oroszvárnál kitörő árvizei a Csúny-Rajka völgyön végigfolyva a Lajta alsó részét és Magyaróvárt veszélyeztetve átfolytak a Hanságba. 1807-ben folytatja a töltésepítéseket Rajka és Magyarokimle határában. Ezek a töltések a Mosoni-Dunába betörő árvizek ellen védték a falvakat és termőföldeket.

A fellelhető iratok további folyószabályozási tevékenységéről is beszámolnak. Ilyen volt még a Dunán a Wiehsand-sziget átvágása (bár ennek kivitele nem bizonyított), és a Mecsér térségi sövényfonatos sarkantyúk építése.

2.3 A Duna, Mosoni-Duna kitorkolás szabályozása napjainkig

Laáb Gáspár által is épített árvízi védvonal még a Mosoni-Dunába betörő árvizek ellen védett. Ekkor még a Mosoni-Duna tekintélyes vízmennyiséget vezetett, amit nagyméretű medre is bizonyít. A nagy árvizek több helyen átömlöttek partjain és balra a Szigetközt öntötték el, jobbra pedig a töltésezetlen szakaszokon, vagy töltésszakítás esetén átfolytak egész a Hanságig.

A Mosoni-Duna szabályozási munkái 1886-an kezdődtek, egy időben a Felső-Duna szabályozásával, amikor a felső kitorkolást rendezték. De ugyanakkor indultak meg a Rába és a Rábca szabályozási munkái is, melyek során a Mosoni-Duna kiöntései ellen is töltéseket, úgynevezett visszatöltésezést építettek.

A felső-dunai szabályozási munkák között a Mosoni- és a Csallóközi-Duna-ágak kitorkolásának rendezését nem irányozták elő. A munkák során azonban olyan nagy megtakarítások mutatkoztak, hogy alkalom kínálkozott a kiágazások rendezésére is. Olyan torkolati művet terveztek, amely a kisebb vizeket akadálytalanul bebocsátja a Mosoni-Dunába, a nagy vizek azonban csak fojtva, károkozás nélkül juthatnak be. Ezért kőből egyszerű szorítóművet építettek. Az Oroszvár alatti kiágazástól a mai Rajkai zsilipig 4 km hosszú, párhuzamművekkel határolt szabályos medret építettek, alatta pedig 3 átmetszés alkotta a tulajdonképpeni szorítóművet. Ez a csatorna 28 m fenékszélességgel és 1:1,5 hajlású rézsűkkel készült,

oldalait és fenekét kőborítással védték meg a nagy sebességű víz kimosása ellen. A szorítómű csak ideiglenes megoldás volt.

Időközben a Duna vízenergia-felhasználási lehetősége is napirendre került. Az osztrák Buss & Co. részben mesterséges mederben, részben a Mosoni-Duna medrét felhasználva telepített volna 3 vízerőművet Pozsony-Ligetfalunál, Kiliti-Rajkánál és Mosonmagyaróvárnál, amire engedélyt is kaptak. A lassú és körülményes beruházókra nem várva a Földművelésügyi Minisztérium elhatározta a Mosoni-Duna felső torkolatának elzárását, mert ezt kívánta a vidék árvédelme. A döntésben az is szerepet játszott, hogy a Felső-Duna szabályozása sem elégített ki minden igényt, s felmerült a Mosoni-Duna, mint alternatív víziút kialakítása, hiszen erre a győri vasúti csomópont is jó alapot adott.

Takarékossági szempontból mégis csupán az elzárás kapott zöld utat azzal, hogy később, esetleg vállalatba adva folytatható a víziút kialakítása a szükséges zsilipek megépítésével. A miniszter 1904-ben hagyta jóvá a rajkai zsilip munkálatait 704.113 K 83 fillér költségvetéssel, 1906. október 31-i határidővel. Az építési munkák 1905. április 5-én kezdődtek meg.

Kétszeri halasztás után (ezeket vis major és időközbeni többszöri tervmódosítás okozta) a művet 1908. június 30-án adták át. Az említett tervmódosítások egyike az volt, hogy a pozsonyi folyammérnöki hivatal hallépcső beépítését javasolta a baloldali pillérbe, ám ezt a minisztérium szakközegei elvetették.

A Mosoni-Duna fejlesztését is célzó végleges mű az átfolyást teljesen lezárta és szabályozhatóvá tette. 2x10,0 m szélességű nyílását csörlőkkel leereszthető halhas alakú, középen kihasasodó, vasszerkezetű betétgerendákkal lehet lezárni. A mű és benne a betétgerendák ma is láthatók! Kezelése éppen ezért rendkívül nehézkes, több segédmunkás szükséges hozzá. A zsilip ugyanis már eleve egy hajózsilip felső főjeként épült meg, mert akkor a Mosoni-Duna csatornázását, vagyis vízlépcsőkkel való hajózhatóvá tételét tervezték. A falazaton ma is látható a zsilipkamra kapuinak a fülkéje, valamint a kamra töltését szolgáló körülfutó csatornák is. A Rajkai zsilip azonban elsősorban árvédelmi célt szolgál, másodsorban a Mosoni-Dunát volt hivatva friss élővízzel ellátni.

A rajkai zsilip megépítésével az árvizek elleni védekezés szüksége megszűnt és csupán a Mosoni-Duna alsó részén, a Gönyű felől visszaduzzadó nagy-dunai árvizek határáig védekeztek mindkét

parton a vizek kiöntései ellen. Az árvizek okozta fakadó vizek miatt a Rajkai zsilip alá 1961-ben újabb zsilip épült (Rajkai II-es zsilip), amelynek duzzasztásával csökkentették az árvízvédelmi töltés terhelését.

A XX. Század második felében újabb probléma jelentkezett. A Dunacsúny (akkor még Csehszlovákia) külterületén lévő kitorkolás rendszeresen feltöltődött, és a Duna folyam főmedrének mederbeágyazódása miatt az 1970-es évek idejére az év jelentős részében a Duna felől nem volt lehetőség a Mosoni-Duna vízbetáplálására.

A Mosoni-Duna ilyenkor vízutánpótlást csak a talajvízből, és a belvízcsatornákból ill. a Lajtából kapott. A valamikor talán túlságosan is bővizű folyó felső szakaszán kisvizes állapotok alakultak ki. A magas tápanyagtartalmú belvizek, és az öblítővíz hiánya miatt megindult az eutrofizáció, és a feltöltődési folyamat.

A Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer egyoldalú szlovák befejezése óta a Mosoni-Duna a csúnyi duzzasztott tározótóból kapja folyamatos vízellátását, egy duzzasztóművel kombinált törpe-erőművön keresztül. A magyar területre érkező vízhozam átfolyik a vízlépcső eredeti tervei szerint a közös tározótó, magyar oldalon épült vízkivételi zsilipén, majd az ugyancsak az eredeti vízlépcsőtervnek megfelelően elkészült szivárgócsatorna rendszeren. A vízkivételt a rendszer Vigh-zsilipének segítségével lehet szabályozni, amely alatt a víz a folyó eredeti medrében folytatja útját. A Rajkai zsilipek funkciója megszűnt, a II-est elbontották, az első ma elhanyagolt ipari műemlék. A Szigetközi vizes élőhelyek rehabilitációja során már helyreállították a folyó korábbi mesterséges szakaszának vízellátását, és ebből már biztosítható a Rajka felé elkanyarodó valamikori medrének, a Libafarmi holtágnak, a rehabilitációja, vízellátása is.

3 A Lajta

3.1 A Lajta állapota a XIX. századig

A Lajta folyó az Ős-Duna régi torkolatának helyén lépett be a Kárpát-medencébe és a régi folyóágy hatalmas kavicsvölgyében

barangolt. Heves árvizei hazánkban néhány kilométer széles árterületen ömlöttek szét és Magyaróvárnál a Mosoni-Dunába folytak. A folyó Ausztriában ered, a Schwarza és a Pitten összefolyásától nevezzük Lajtának. A felső, nagyeesű szakaszokról a folyó hordalékot szállított, és kiérve a Bécsújhelyi medencébe azt ott lerakta. A Lajta folyó magyarországi szakasza a XIX. század elejéig erősen feltöltődött, ösállapotú volt, amikor 1803-ban és 1850-ben egy-egy nagy árvíz az egész medencét elöntötte.

3.2 Laáb Gáspár munkássága a Lajtán

Laáb Gáspár korában Moson vármegyének a Duna után legjelentősebb folyója volt a Lajta. A folyó Királyhidától - (Bruck) Mosonig 60 km-es szakaszon szelte át a megyét. Gáta (Gattendorf) és Miklósfalva (Nickelsdorf) között kiágazó, majd visszaömlő oldalága a Kis-Lajta. A folyó első, részletes ábrázolása Marinoni János olasz mérnök és Mikovinyi Sámuel közös munkájának köszönhető 1728-ból. A század derekán és második felében Krieger Sámuel és Trautt Antal mérnökök térképezték fel a folyó Sopron megyei szakaszát, míg a mosoni szakasz felmérésével Király György, Győr vármegye geometrája foglalkozott. Ő 1788 áprilisától augusztusáig a Lajta Királyhidától Mosonig terjedő szakaszát térképezte fel. Laáb Gáspár 1790-ben a Lajta Királyhida melletti, a régi osztrák-magyar határon húzódó részéről készített térképet. Az 1803-as árvíz a Lajtán rendkívüli károkat okozott. A további árvízkarok elkerülése érdekében a folyó magyar oldalán Moson vármegye lecsapoló csatornákat, ún. "megyei kanális"-okat ásott, s valószínűleg ekkor készült el a Lajta-völgyén kívül Körtvélyestől a Dunáig húzódó Rétárok is.

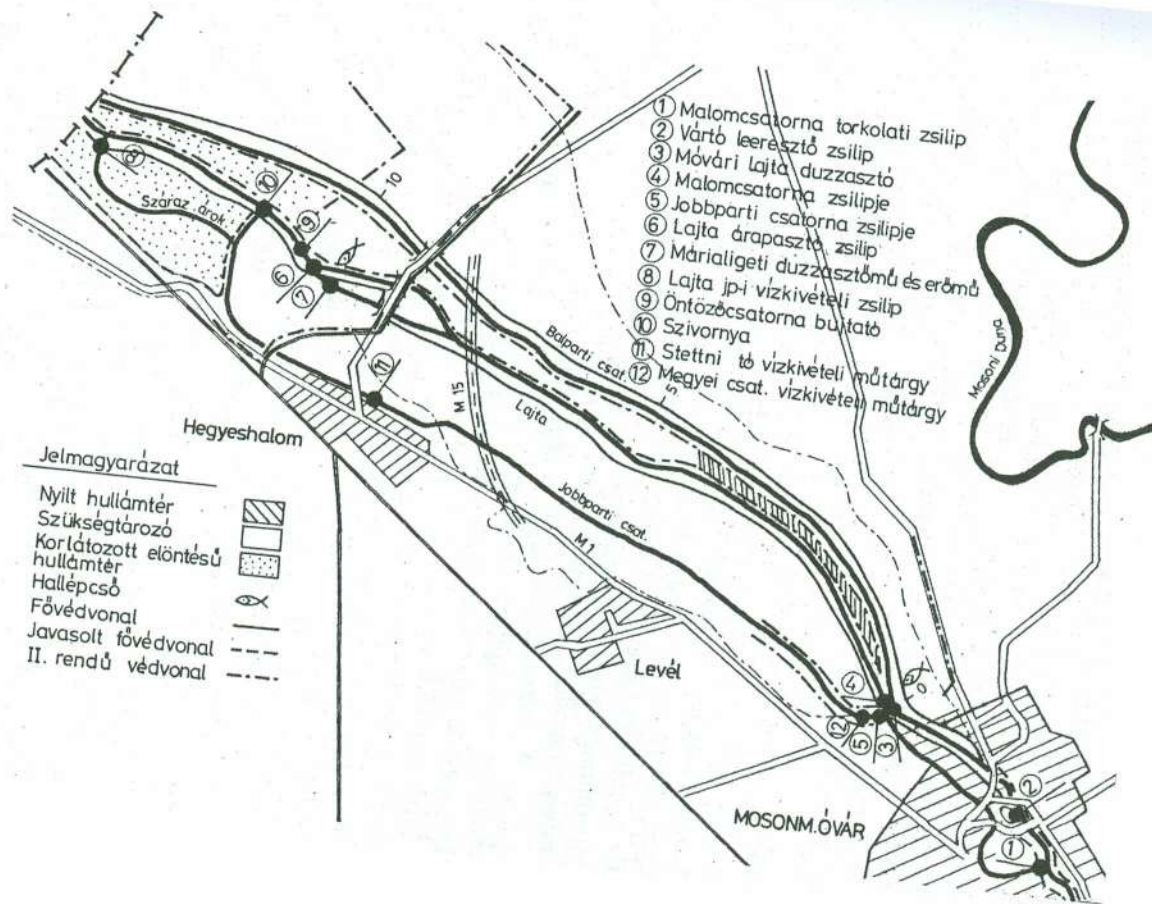
A Lajta szabályozása érdekében már a XVIII. században történtek lépések. A folyam felső szakaszán több kanyarulatot átvágtak, az alsó folyásánál pedig Miklósfalva és Magyaróvár között árapasztó csatornát ásott a megye. Ez a csatorna, amelyet a régi térképek „Megyei Kanális,” néven jelölnek, a bal parttal párhuzamosan követte a folyót. II. József idején az országos hatóságok is foglalkoztak a Lajta problémájával. 1786 decemberében Hölczel Károly kamarai mérnök tervet nyújtott be az Országos Hajózási Igazgatósághoz a folyam rendezéséről. Heppe Szaniszló a hivatal igazgatója szerint a terv (amelyet részleteiben nem ismerünk)

helyeslést érdemel. Mivel a mérnök költségvetést nem mellékelte hozzá, ezért "magasabb helyre még nem terjeszthető fel".

A századforduló háborús évei ezen a vidéken nagyobb vállalkozásra nem hagytak lehetőséget, a Lajta csendes viselkedése is közönyössé tette az árvédelemben érdekelteket. A megye vezetését a folyammal szemben tanúsított öntelt tétlenségéből az 1813. évi árvíz riasztotta fel. Az árvíz után mind a megye, mind a Lajta-vidék ármentesítésénél érdekelt Eszterházy-uradalom lépéseket tett a folyam szabályozása érdekében. 1815-től 1818-ig terjedő években Laáb, mint megyei és Nagy István, mint uradalmi mérnök a Lajta szintezését végezték el. Ez a munka csak lassan haladt előre. 1816 tavaszán kelt bejegyzés szerint azt olvassuk a megye közgyűlési jegyzőkönyvében, hogy a szorgoskodó mérnökök a Lajta libellációját még ez évben elvégzik. Az 1817. október hó 29-i közgyűlésen ugyanakkor megállapították, hogy Laáb és Nagy a folyó kiöntései miatt munkájukkal 1817 nyarán sem készülhettek el. Laáb az ez évben elkészített térképén megjelöli a Lajta Moson megyei alsó szakaszának szabályozási lehetőségét: ő egy újabb árapasztó csatorna ásásában látja a helyes teendőt. Ez a csatorna, amely jobb oldalán követné a Lajtát, normális vízállás idején öntöző- és malomcsatorna szerepét is ellátná, magas víz esetén pedig magára vonja és elvezeti a kárt okozó vízmennyiséget. A Laáb által kijelölt mesterséges vízmeder építését 1818-ban megkezdték, s elkészülte után mint „Új Kanális” vált ismertté. Laáb elképzelését, az árapasztó csatornával történő folyamszabályozást kortársai és közvetlen utódai helyeselték, így Wagner Mihály, kinek nevével e vidéken a reformkorban gyakran találkozunk, 1832-ben készült Lajta térképén további árapasztó csatornák létesítését tervezi.

3.3 A Lajta szabályozása napjainkig

Laáb Gáspár munkássága után, vagy közben, a XIX. század első felében Wittmann Antal nevét kell megemlíteni. A mostoha körülmények között lévő, Hegyeshalomhoz közel fekvő Márialiget mintegy 1300-1400 holdas területét Wittmann Antalnak sikerült virágzó gazdasággá varázsolnia. Első gondja volt a Lajta árvizei elleni védekezés, gátak, vízleeresztő csatornák építése. Öntöző csatornákkal négyszögekre osztotta a területet és 544 holdon öntözéses, illetve árasztásos műrétet létesített. A birtok alig szűnt

meg sivatag lenni, a szabályozás után jól jövedelmezett, magas szálfüveket termett

A XIX. században a Lajta Magyarországon Hegyeshalom, Levél község mellett, a Magyaróvári ipartelepeken át, Moson városát délről elkerülve ömlött a Mosoni-Dunába. A Lajta folyó belterületi szakaszának eredeti főmedre erősen kanyargó és benőtt medrű volt. Magyaróvár belvárosán vezetett végig a mai Malom-csatorna nyomvonalán.

A Lajta alsó szakaszára 1908-ban átfogó szabályozási terv készült. 1911-ben alakult a Lajta Vízügyi Társulat, amely megalakulása évében lényeges változtatásokat végzett. Még abban az évben megépült a magyaróvári duzzasztómű. Magyaróvár város árvízmentesítése érdekében a városon kívül árapasztó csatorna épült. Ez a jelenlegi főmeder. Azóta ez az új meder vezeti le Lajta árvizeit Mosonmagyaróvár belvárosának az elkerülésével. Ekkor épült az árapasztó melletti, jobb parti árvízvédelmi töltés is.

A duzzasztómű felett a régi Lajta medrét, a mai Malom-csatornát, csőzsilippel zárták le és azóta e zsilip nyílásain keresztül kap vizet a valamikori meder. Korábban így, ezen az ágon kapták a városi malmok is a vizet. A jobbparti csatornát is ekkor vezették vissza a duzzasztómű felett a Lajtába. Az ipartelepek felé vezető Megyei csatornát gyakorlatilag a vízpótlást biztosító kis műtárgy mellett lezárták.

1918-ban Nagy Mihály Pál pozsonyi mérnök készített terveket, ezt az tette szükségessé, hogy az osztrákok a burgenlandi szakasz szabályozását megkezdték. 1927-ben a győri Kultúrménöki Hivatal véglegesítette a terveket.

A Lajta 18,6 km hosszú magyar szakaszát végül 1929-1930-ban rendezték. Az árvizek levezetésére két, majdnem egyenes meder készült. 1932-ben az országhatár felett 5 km-rel. Nickelsdorfnál vízostó zsilipet építettek, amelynél a 13,6 km hosszú mai Balparti csatorna ágazik ki, amely nagyvíznél árapasztó szerepet tölt be.

A Lajta főmedrén, közel Hegyeshalomhoz, Márialigetnél épült egy duzzasztómű. Segítségével áramfejlesztő és malom működött. Az áramfejlesztő még ma is működik, sőt fejlesztették is.

A Malomcsatorna végére 1997-ben torkolati zsilip épült az árapasztó medren érkező árvizek visszaduzzasztó hatásának kizárására. A város utóbbi 50 éves fejlődése mára az árvizeket

levezető árapasztó csatornát is körülölelte. Az árvízlevezetés szükségessége ma már korlátozza fejlesztési lehetőségeit, az azóta belterületté vált városrészek vízhasználatait.

4 A Hanság és a Fertő

4.1 Kezdeti vízrendezések a Fertő-tavon és a Hanságban

A tevékenység értékeléséhez át kell tekintenünk a Hanság régi vízrajzát, és az ott élő emberek viszonyulását a szélsőséges vízjárásokhoz.

A Hanságot körülvevő magasabb területekről lefolyó vizek – Ikva, Répce, Rába – e medencében futottak össze. A domborzati viszonyok a Dunába való lefolyást nem tették közvetlenül lehetővé, így a vízfolyások szétterülve szétszórt tavacskákat alkottak. A tápláló vízfolyások szélsőséges vízjárása esetenként alig tudta fenntartani a medencében elterülő tavak vízszintjét, máskor hatalmas víztömeget zúdítottak a Hanság medencéjébe. Ilyenkor már nem kis tavak, hanem egyetlen nagykiterjedésű víztükör borította a Hanság medencét, mely gyakran egybeolvadt a Fertő víztükrével. A magas vízállás ilyenkor elérte a bősárkányi láptorok emelkedő szintjét is, és rövid időre vízfolyás keletkezett Győr, illetve a Duna felé. Rendes, kimélyített folyómeder ekkor még el sem képzelhető, az egyes árvizek különböző irányban alakítottak ki medermélyületeket. Így pl. a Répce a XVI. században a Fertőbe folyik, holott bizonyára nem ez volt természetes folyásiránya. A Rába is csapása volt a vidéknek, ez zúdította ide a legnagyobb víztömeget. Árvizek alkalmával a Duna magas vízállása a Rába egész víztömegét felnyomta a Hanságba, amelyet az kitöltve, mint egy folyam áramlott a Fertőbe. Amikor a Duna leapadt, a felnyomott víztömeg megfordult és lassan lefolyt a Dunába. Egyedül a lápszigetek dugták ki ezen hatalmas víztükröből fejükét, s lettek az ember és az állatvilág menedékhelyei.

A történelem folyamán a területét szeszélyesen változtató Hanság mocsár vízjárásával állandó küzdelemben állott az ember. Vízrajzilag a Fertő és a Hanság egymásnak függvényei voltak, az egyik áradása, vagy apadása maga után vonta a másikat, s fordítva. Történelmi emlékeink az árvizek elleni évezredek harcáról beszélnek.

A 4. század elején élő Galerius római császár vízszint szabályozási munkái érintették a Fertő, s a Hanság vízrajzát is. Később a vadász-halász gazdálkodást folytató barbárok egyenesen

örülhettek annak, hogy az árvizek minél nagyobb területet elöntöttek, mert ezáltal zsákmányuk gyarapodott, ellenfeleikkel szemben pedig a mocsárvilág védelmet nyújtott.

Kezdetben a honfoglaló magyarság is stratégiai előnyöket lát a mocsárvilágban: gyeprürendszerébe vonva határvédelmét szolgálja. A későbbiekben a száraz, nedves időjárási periódusok jelentősen befolyásolták a területrendezési elképzeléseket.

A XII.-XIV. században királyaink egyenesen elrendelik, hogy a Rába, Rábca káros áradásai ellen a lakosság „esterüket”, vagyis gátakat állítson fel.

A XVI. század közepén erősen visszahúzódik a Hanság és a Fertő. A XVI. század országgyűlései minduntalan sürgetik a szélsőséges vízjárások megfékezését. Természetesen vajmi kevés eredménnyel, hiszen az országnak sok egyéb tennivalója akadt, legfontosabb a török kiverése volt.

A század végén, 1693-tól kezdve lassú apadás érezhető a Fertő – Hanság medencében 1736-ig, mikor hirtelen visszahúzódik, s még a Fertő is majdnem száraz lábbal járható. 1742-ben csapadékosabb időszak következik, mely jelentős károkat okoz.

A XVIII. század folyamán a nemzetek gazdálkodását irányító merkantilista és fiziokrata tanok a termelés intenzív, fokozott mértékben való kiterjedését követelik. Mária Terézia uralkodása alatt fellendülő gazdasági és kereskedelmi élet eredményének kell tekintenünk, hogy Esterházy Pál herceg a Hanság eddig leküzdhetetlen akadályként szereplő mocsárvilágát 1777-79. között Pozsony – Eszterháza között töltésúttal áthidalhatta.

Ilyen körülmények között a rendszeres vízkárok egyre nagyobb gondokat jelentettek. Sopron, Moson és Győr megyegyűlésén rendszeres téma az árvizek okozta bajok orvoslásának kérdése.

4.2 Laáb Gáspár munkássága a Fertő-tavon és a Hanságban

Laáb korában a Hanságra vonatkozó első átfogó rendezési terv 1762-ben Freman Maxim nevéhez fűződik. 1790-es években történt a Hanság felmérése. A Déli Hany felmérését Krieger Sámuel és Hegedűs Antal végezte el. Az Északi Hany felmérését Laáb Gáspár irányította. 1795-1799. között megépült Laáb Gáspár irányításával Bősárkánynál az un. Hegedűs-féle csatorna. 1799-1813. között Laáb tervei szerint épültek meg az un. főcsatorna és lecsapoló

csatornák is, melyek a későbbiek során karbantartás hiányában tönkrementek. Laáb Gáspár működése alatt még 1800-1831. között meghosszabbították a Hegedűs csatornát a Király-tavon át a Kapuvári égererdőig.

Laáb Gáspár munkásság a Fertő tóra is kiterjedt, itt 1808-ban Védeny és Nezsider között az árvizek levezetésére csatornát épített, 1812-ben az északkeleti partszakaszt erősítette terméskövekkel. Átfogó terve a Fertő rendezésével kapcsolatban nem maradt fenn, helyi problémák orvoslását végezte.

A térségben szervezettnek mondható lecsapolási munka tehát az 1700-as évek második felében kezdődött és ebben Laáb Gáspár, mint Moson megye mérnöke jelentősen kivette részét.

4.3 A Hanság – Fertő tó rendezésének folytatása napjainkig

A Hanság és a Fertő-tó problémáinak rendezése Laáb munkásságának befejezése után is intenzíven folytatódott. 1826-ban Beszédes József, a magyar építési igazgatóság tagja, dolgozott ki tervet, amely szerint a Hanság tengelyében egy csatornát kell a tóig vezetni, a tó kiszáritása, a Vulka és más mellékvizek fölfogása érdekében. Két övcsatornával tervezte a külvizeket a Hanságtól távol tartani. A terv nem került kivitelezésre. 1830-1835. között Babics Károly tervei szerint megépült a „Fertő csatorna” a Pomogyi gátig, aminek hatása a szűk méretek miatt elégtelennek bizonyult.

1838-ban készült el az első átfogó terv a Hanság és a Fertő táj vízrendezésére (Keczkes Károly). A terv a Rábca meghosszabbításával és bővítésével a Répce, a Kis-Rába és Ikva vizeit kívánta felfogni és elvezetni, sőt a csatornát a Fertő-tó fenekén át Nezsiderig tervezte vezetni. A tervet 1838-ban Győrött gróf Zichy Ferenc királyi biztos ismertette az érdekeltekkel, de kivitelezésre nem került sor. E terv képezte alapját Ujházi János által 1873-ban, majd Meiszner Ernő által 1878-ban készített rendezési tervnek. A tervek az érintett térség vízrendszerének szabályozását az alábbi feladatok végrehajtásában határozták meg:

- a Rába és mellékfolyóinak szabályozása és ármentesítése,
- a dunai árvizek elleni ármentesítés,
- a Fertő és a Hanság lecsapolása, külvizektől való mentesítése

Az előzőekben leírt térségi tervek alapján az időközben (1873.) megalakult Rábaszabályozó Társulat a Hanság medence

lecsapolása, hasznosítása érdekében a következő műveket építette meg:

- 1886-1891. között az 1885. évi XV. t.c. alapján – kiépítette, illetve bővítette a Rábca medrét Győrtől Bősárkányig.
- 1892-1895. között – az 1893. évi XVII. törvénycikk alapján – a Hanság főcsatorna bővített medre épült meg a torkolat és Pomogy község közötti szakaszon.
- 1908-ban befejeződött a Cziráky – mai nevén Répce árapasztó – csatorna építése, melynek eredményeként a Répcen érkező árvizek Nick alatt közvetlenül a Rábába folynak.
- A Répce árapasztó alatt csatlakozó Kőris patak árvizeinek egy részét a Kis-Rábába árapasztották.
- 1908-1921. között – az 1904. évi XXXIX. törvénycikk rendeletére – a Hanság főcsatorna Pomogy község feletti szakasza épült meg a Fertő-tóig.

A Hanság főcsatorna üzembehelyezését követően jelentkező káros talajvízszint süllyedések megakadályozása érdekében az illetékes hatóságok vízszintszabályozó műtárgyak építésére kötelezték a Rábaszabályozó Társulatot. A rendelkezésnek megfelelően a Hanság főcsatornán 1896-ban a mosonszentjánosi és kapuvári duzzasztó, 1908-ban a pomogyi zsilip, 1912-ben a Fertőszéli zsilip építésére került sor.

A főbefogadók rendbetételével egy időben az ártér további lecsapolásának elősegítésére ekkor épültek sorra a belvízcsatornák, amelyek az 1930-as évek végére jórészt kiépültek. Ez a csatornahálózat képezi ma is a káros vizeket levezető belvízrendszerek gerincét.

A töltésekkel lezárt öblözetek főgyűjtő csatornáinak torkolatainál zsilipek, a legjelentősebbeknél szivattyútelepek is épültek. 1905-1907. között a következő gőzüzemű szivattyútelepeket építették meg és helyezték üzembe:

a bősárkányit a Kapuvár-Bősárkányi, illetőleg a Szegedi csatorna torkolatánál, a győrsövényházit a Keszeg-ér torkolatánál, a lesvárit, a Rózsás – mai nevén Kepés-Lesvári – csatorna torkolatánál és a mosonszentmiklósit a Mosonszentmiklós-Lébényi csatorna torkolatánál. A 4 db gőzüzemű szivattyútelep átemelő kapacitása összesen $16,5 \text{ m}^3/\text{sec}$ volt. A szivattyútelepek építését, illetve a gépi

berendezések gyártását – pályázati úton – Röck István budapesti gépgyáros nyerte és végezte el.

A Rábaszabályozó Társulat alapszabályában megalakulásától kezdve szerepelt a **Fertő-tó lecsapolása**, amelynek alapfeltétele volt a Rábca szabályozása, illetve a Hanság főcsatorna kiépítése. A Rábca, illetve Hanság főcsatorna kiépítésével párhuzamosan a Fertő-tó lecsapolásával kapcsolatos tervek az alábbiak szerint változtak:

1878-ban készült főtervek alapján a Hanság főcsatorna Nezsiderig történő meghosszabbításával a tó teljes lecsapolását irányozták elő.

A Fertő tónak a főtervekben előírányzott lecsapolását módosító minisztériumi rendelet alapján 1890-1891-ben a Rábaszabályozó Társulat olyan tervet készített, melyben a Fertő-tó partján építendő övcsatorna a külvizeket összegyűjtve vezette volna a Rábcába, de ezt a Társulat közgyűlése nem fogadta el.

A Fertő-tó lecsapolására az 1890-ben készült övcsatorna terve helyett 1899-ben a társulat újabb javaslatokat készített. Ezekben megvizsgálták:

- a Hanság csatorna meghosszabbítását a Fertő legményebb pontjáig,
- a Fertőnek az altalaj általi elnyeletését,
- a Vulka vizének elnyeletését az altalaj kavicsrétege által, a többi víznek a meghosszabbított Hanság-csatornával történő elvezetésével,
- a Fertő lecsapolását a víznek, a terméketlennek állított Moson-megyei partra történő átszorításával.

A Rábaszabályozó Társulat végül 1903-ban foglalkozott a Fertő-tó lecsapolásával. A lecsapolási tervek vázlatosan az alábbiak voltak:

- Az első változat a tó teljes lecsapolását és az Észak-keleti, legményebb és legsilányabb minőségű részen kialakítandó állandó tartány kiépítését írta elő.
- A második változatnál a feliszapolást a tómedence különböző részein alkalmazták volna, és így a víz tározását és a felsankolást a tómedence különböző részein alkalmazták volna, és így a víz tározását és a felsankolást un. „mozgó tartányokkal” oldották volna meg.
- A harmadik változatnál a tó ÉK-i részét nem kívánták volna lecsapolni.

- A negyedik változatnál a még kevesebb költséget igénylő D-i terület mentesítést tűzték ki célul, az egész Északi rész víz alatt maradt volna.
- Az ötödik változat a lecsapolás legegyszerűbb és legolcsóbb módját választotta, a Hanság csatorna meghosszabbítását, mely legjobban megfelelt annak a törekvésnek, hogy a Rábaszabályozó Társulat az alapszabályszerű feladatait a leghamarabb befejezze.

Mindegyik változat szerinti kiépítés esetében a pomogyi hídnál zsilipet terveztek, mely mindkét irányban víztartó táblával zárt volna. A minisztérium azonban az 1904. évi XXXIX. törvénycikkben a Rábaszabályozó Társulat alapszabályszerű feladatai közül **törölte a Fertő-tó teljes lecsapolását.**

Az **öntözéses gazdálkodás** kialakulása a mezőgazdaság számára elsődlegesen fontos ármentesítési és lecsapolási munkák jelentős mértékű megvalósulása után a XIX. században kezdődött. A korabeli forrásmunkákból megállapítható, hogy a volt herceg Esterházy uradalom hansági rét- legelő és erdőöntözései már az 1860-as években fennálltak. A Rábaszabályozó Társulat a fejlesztési terveinek elkészítésekor figyelembe vette a Kis Rába toroktól a Hanság főcsatornáig terjedő terület öntözővíz igényének biztosítását. Ennek megfelelően az 1888. évben tételesen kidolgozott munkaprogram a Rába folyó vízkészletéből 40.000 ha terület öntözővíz-ellátását célozta. A Társulat a századfordulóig fokozatos kiépítéssel megvalósította azt a vízrendszert, amely a mai Kis-Rába öntözőrendszer alapját képezi. A hansági öntözések a vízhasználati jog tekintetében 1895. évben, majd ezt követően 1937. évben engedélyezési tervek alapján rendezettek voltak, a második világháborút megelőző időben az összes öntözött terület 6570 ha-t tett ki.

A Hanság medence vízrajzának változásait vizsgálva összegezhető, hogy a vízügyi szervezetek kialakulásának, a folyók szabályozásának és a mesterséges vízrendszerek kialakításának története a XX. század első harmadában lezárultnak tekinthető. Ezt az időszakot követően a kiépített rendszerek szinten tartása, az üzemelési tapasztalatok és a gazdasági igények figyelembevételével eszközölt kapacitásbővítések, korszerűsítések, valamint a védelmi biztonság fokozása volt a feladat.

A vízrendszer történetében megemlítendő az 1965. évi rendkívüli hidrometeorológiai helyzet által kiváltott vízkáresemény, mely március 24-től kezdődően – kisebb megszakításoktól eltekintve – csaknem egész évben folyamatosan tartott. Az előtött terület nagysága 34.000 ha. A vízkár-elhárítási tevékenység elemzését követően a Fertő-Hanság medence vízgazdálkodását javító intézkedéssorozat indult, melynek egyes tevékenységei csak napjainkban fejeződtek be.

Főbb mozzanatait vázlatosan ismertetjük:

- 1965. Fertő tó vízszintszabályozása – Magyar Osztrák Vízügyi Bizottság által jóváhagyott zsilipkezelési szabályzat.
- 1966-69. Ikva árvízi kiépítése
- 1965-70. Répce-Kardos ér – Rábca felső szakasz rekonstrukció
- 1965-70. Szivattyútelepek rekonstrukciója a Rábca mentén
- 1965-70. Kis Rába öntözőrendszer rekonstrukciója
- 1978. Lébényi Hanyi öntöző főcsatorna I. ütem üzembehelyezése: Észak Hansági területek öntözése a Mosoni-Dunából
- 1975-2003. A Fertő-Hanság levezetőrendszer rekonstrukció magyar-osztrák nemzetközi beruházás előkészítése, tervezése és kivitelezése
- 1981. Rábca torkolati műtárgy építése
- 1985-91. Rábca torkolati szakasz mederátvágás és Rábca árvízkapu építése a Dunai árvizek Hanság medencéből történő kizárására
- 1999-től a tó újabb vízszintszabályozása – Magyar Osztrák Vízügyi Bizottság által jóváhagyott szabályzat szerint

Áttekintve a térséget érintő vízgazdálkodási beavatkozásokat megállapítható, hogy azok a rugalmasabb vízkár-elhárítási, vízkormányzási illetve működtetési lehetőségek biztosítását, a vízkárveszélyek megelőzését, esetenként kizárását szolgálták. A lébényi hanyi öntöző főcsatorna kiépítésével az 1970-es években

megteremtődött az északi hanyi régió gravitációs vízpótlásának lehetősége is.

Napjainkban szólni kell a Hanságban visszaállított természeti értékekről, élőhely rekonstrukcióról, melyek vízigényét a korábban energiatermelésre kiépített malomcsatornák, a szántóföldi növénykultúrák és erdőterületek öntözését szolgáló csatornák ugyanúgy biztosítják. Koránt sem igaz tehát a vízrendszert nem, vagy csak felületesen ismerőknek az a vádja, hogy a technokrata mérnökök egyoldalú beavatkozásokkal lecsapolták a Hanságot. A Hanság elárasztása ma is lehetséges, ehhez csak a területhasználók konszenzusos megállapodása szükséges.

5 Laáb Gáspár tevékenységének értékelése

Laáb Gáspár működése két generációt kísér végig. Egész pályáját a vizek ellen folytatott harc sikeres és veszteséges eseményei töltötték be. A vármegyei jegyzőkönyvek szerint szaktudását csak a hatalom kérdőjelezte meg rövid időre II. József uralkodása alatt. A megye közgyűlése még ebben az időszakban is, 1787. január 9-én jegyzőkönyvben rögzítette, hogy nem nélkülözheti Laáb Gáspár tudását. Elismertségét az is bizonyítja, hogy a jozefinizmus megszűnésével azonnal visszahelyezték a köztisztviselői állásába, mint megyei földmérőt és adószedőt (*geometra et perceptor particularis*). Tekintettel arra, hogy mellőzése előtt hat, mellőzése alatt további öt jelentős árvíz vonult le a Dunán, ez a megbecsülés figyelemre méltó. Nem jelent mást, mint hogy a bekövetkezett árvizek, árvízi károk ellenére hasznosnak ítélték munkáját.

Laáb Gáspár úttörő szerepet játszott az egységes szigetközi árvízvédelmi vonal megvalósításában. Ő volt az, aki a helyi védelmet nyújtó érdekeltségi töltéseket nagyobb területet védő megyei töltésekké építette tovább. Fontosnak tartotta az építés mellett a gátak fenntartását is. A vármegye erős szerepvállalása mellett érvényt tudott szerezni annak a ténynek, hogy a Duna menti területek ármentesítése, a termőföldek fenntartása nem oldható meg önálló, a lakott területeket védő körtöltésekkel, csak egységes árvédvonal kialakításával. Sikerült elismertetnie, hogy az árvédelmi munkákat eredményesen csak a vármegye koordinációjával, a nagybirtokok összefogásával lehet megvalósítani. Ez utóbbival, az egységes

szigetközi árvízvédelmi védvonal kialakításával, munkásságát követően még közel nyolcvan évet kellett várni.

Laáb Gáspár Lajtai terveinek javító szándékát sosem kérdőjelezték meg. Utódai a mai napig is tisztelik benne a klasszikus, sokat dolgozó kultúrmérnököt. Érdekes, hogy tisztelői is az árvízvédelem érdekében javasolt árapasztós csatornás megoldásait az idő által meghaladott megoldásnak tekintették a 20. században. A sors fintora, hogy mind a Dunán, mind a Lajtán az árvízvédelmet részben árapasztó csatornákkal oldották meg, sőt a legújabb elképzelések egyik változata szerint a Lajta árvízveszélyét egy kettősműködésű árapasztó-ökológiai folyosó megvalósításával képzelik el Mosonmagyaróvár felett.

Laáb Gáspárról alkotott képünk nem teljes, ha útépítő és térképrajzoló munkásságáról nem szólunk. Térképészeti munkájából is több dokumentum maradt hátra. Útépítői tudását – amit II. József idején kortársai oly különös mértékben értékelték – gyakran volt alkalma megyéjének hasznára és rendelkezésére bocsátani. Úttérkép csak egy maradt utána, de a megyei jegyzőkönyvek bizonyítják hogy több ilyennek a készítésére kapott megbízást. Így az 1817. január 18.-i megyegyűlés megbízta, hogy a surány-királyhidai (Zundorf-Bruck) „útnak mesterséges rajzolatát a földmérői plánumnak regulái szerint készítse el”.

Laáb Gáspár alkalmazott műszaki megoldásai meghaladták a kor hazai színvonalát, beavatkozásai szakmailag többnyire még ma is helytállóak. Ez kiemelkedő teljesítmény, hiszen az első kultúrmérnökök generációjához tartozva sok tapasztalat a megoldandó feladatoknál nem állt rendelkezésre. A megyéjét foglalkoztató vízszabályozási kérdéseket lényegében és végérvényesen megoldani nem tudta, de értékes részletmegoldásokkal vitte előbbre, s így az ő és korabeli szaktársainak munkája adta meg a lehetőséget az őt követő generációk sikereire.

Szakmai tudása mellett ki kell emelni a szülőhelye iránti nyilvánvaló vonzalmát. A rendelkezésre álló iratok azt bizonyítják, hogy ragaszkodott Bezenyéhez. Iskolái után a kor szokásaival ellentétben visszatért ide és egész munkássága alatt itt lakott, innen járt el a megyei közgyűlésekre, Magyaróvárra, vagy munkái helyszínére. Ez alól csak azok a rövid időszakok a kivételek, amikor akarata ellenére más állásba helyezték át.

Saját hazájában tudott megbecsült próféta lenni, ami még ma is szakmai tudásáról és kitartó munkavégzéséről tanúskodik.

Forrás

- Turányi Kornél: **Laáb Gáspár és Magyar István, két kultúrmérnök műszaki szolgálatunk úttörői közül.**
- Ihrig Dénes, Dr. Károlyi Zoltán, Károlyi Zsigmond, Vázsonyi Ádám: **A magyar vízszabályozás története**
- Láng István – Balázsné Lampert Zsuzsa – Németh Sándor – Sümegi Zsolt – Sütheő László (Észak-dunántúli Vízügyi Igazgatóság): **Folyógazdálkodási tervezés a Lajtán**

A kötet szerzői

Dr. Bárdi Pál, okleveles vízépítő mérnök, az Észak-dunántúli Vízügyi Igazgatóság műszaki tanácsadója, főtanácsos.

Fejér László, okleveles vízépítő mérnök, politológus, a Vízügyi Múzeum, Levéltár és Könyvgyűjtemény (Budapest) igazgatója, a Magyar Mérnöki Kamara Történeti Bizottságának, valamint a Magyar Hidrológiai Társaság Vízügyi Történeti Bizottságának elnöke. Több technikátörténeti szakkönyv szerzője.

Dr. Kocsis Sándor, okleveles mg. gépészmérnök, ny. műszaki igazgató, címzetes egyetemi docens, a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület elnöke.

Kőrösi Jánosné Tilda, tanár, a Bezenyei Művelődési Ház igazgatója.

Láng István, okleveles vízépítő mérnök, az Észak-dunántúli Vízügyi Igazgatóság osztályvezető főmérnöke

Dr. Nagyné Majoros Györgyi, okleveles vízépítő mérnök, ny. egyetemi adjunktus, a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület Propaganda Szakosztályának vezetője.

Schmatovich Mátyás, okleveles mezőgazdasági mérnök, Bezenye polgármestere

Melléklet

Kedves Olvasó!

Az alábbi írásos dokumentumokat összeállította Kőrösi Jánosné, a bezenyei Laáb Gáspár emlékülés alkalmából rendezett kiállítás anyagát tartalmazzák.

Az eredeti iratok a Győr-Moson-Sopron Megyei Győri Levéltárának Mosonmagyaróvári Részlegének segítségével kerültek megtekintésre, a levéltár munkatársai azokról másolatot készítettek.

Köszönjük a mosonmagyaróvári levéltár segédlevéltárosának, **Beregszászi Balázsnak** állhatatos munkáját.

Köszönetünket fejezzük ki **Néma Sándor** úrnak, Győr-Moson-Sopron Megyei Győri Levéltára igazgatójának, aki támogatásával hozzájárult a 2004. május 28-29-i rendezvényen falunk szülötte, Laáb Gáspár kultúrmérnök halálának 170. évfordulóján való méltó megemlékezéshez.

A Horvát Kisebbségi Önkormányzat részére átadott másolatok állandó kiállítás formájában a bezenyei művelődési házban megtekinthetők.

27	Barbara	Santus Bernardus et Maria con- juges.	asparius (Hoffer et consors Ma-
Xbris 30	Dorothea	Vitus Bingius et Magdalena conjuges	Nartinus Ambros et consors Doro- thea
1747 Janu. 3	Casparus	Thomas et Kobilia et Ka- riacommunes	Matthias Bisio et Ursula conjuges
9	Fabianus	Agathia Dra- bilia et Maria conjuges	Georgius Thomassico. Ursula con- juges
9	Maria	Thomas Dubius Helena con- juges	Jacobus et Anna conjuges

1.) Születési anyakönyvi másolat
(Bezenyei Római Katolikus Plébánia anyakönyvi kivonatok)

Majorek		Davidta	
Asserino Bichinger	Cine Germano	Quarinti Germano	11
Asserino Radd	Quarinti Cress	Polignoni Mancini	12
Asserino Bettini	Asserino Asserino	Polignoni Asserino	12
Asserino Asserino	Asserino Asserino	Polignoni Asserino	14
Asserino Asserino	Asserino Asserino	Polignoni Asserino	12
Asserino Asserino	Asserino Asserino	Polignoni Asserino	12
Asserino Asserino	Asserino Asserino	Polignoni Asserino	12
Asserino Asserino	Asserino Asserino	Polignoni Asserino	12
Asserino Asserino	Asserino Asserino	Polignoni Asserino	12

Piacenza		Piacenza	
Asserino Asserino	Cine Germano	Quarinti Germano	11
Asserino Asserino	Quarinti Cress	Polignoni Mancini	12
Asserino Asserino	Asserino Asserino	Polignoni Asserino	12
Asserino Asserino	Asserino Asserino	Polignoni Asserino	14
Asserino Asserino	Asserino Asserino	Polignoni Asserino	12
Asserino Asserino	Asserino Asserino	Polignoni Asserino	12
Asserino Asserino	Asserino Asserino	Polignoni Asserino	12
Asserino Asserino	Asserino Asserino	Polignoni Asserino	12
Asserino Asserino	Asserino Asserino	Polignoni Asserino	12

2.) A Magyaróvári Piarista Középiskolában töltött tanulóévek
1758-1765. (VIII.56.a.42.)

+

Scrm̃e Dux H. Excelsum Consilium LC.

Sub 23° Maji, Anñi praeerit 1765 Nobilis Juvenis Caspari Laab ex
 Patre Revere Comi sui aspectu
 Orandi Instaurum sine cui ad Reg.
 Collegium Revere Inceptionis
 Ex Consilio Regio Locumli Scripta
 modalitate demissis obsequiis repa
 Curavit, de eandem catenis
 Commendavimus.

Cum autem nulla papi in eo in praeerit Resolutio
 ne subiecta, ex parte Anselati Ju
 nijs Novis autum catenis ad Nor
 Compotus subiectis revertis,

Et in Consequentiis priorum ultra Serenitati Vra
 Vra Regia et Excelsa Consilio Regio
 Alii demissis obsequiis subiectis
 Patris praeeritam subiectam
 Alii praeeritae secundae non de
 dignetur. Qui in reliquis solia
 cum Veneratione petteret. Datt
 Ex Generali Consilio Norma Du
 25° Mensis Junij 1766. in Cons
 hunc Remis sancto celebrata.

Act. V. Reo ex
 Ex. Cons. H. Alii H.

Cons. Amilini Obsequi obsequi
 Universitatis et ad Cons. Obsequi

3.) Moson vármegye ajánlása
 Laáb Gáspár felvételére a Szenci Collégium Oeconomicumba
 1766. június 25. (IV.A.502.j.11, 1766./40.)

Anno 1772 Diebus 14^a 15^a & 16ª Mensis
Januarii in Oppido Magyari Civit. Celebrata est Con-
tenti Mosonienfis Particularis Congregatio sub
qua.

1. Dñi Sigismundus Temler pro Tabula Audito
Appellato et Dñi Gasparus Lab Stephani Sinceri
& Joannes Valdepergh pro Intus Foribus & Commissarijs
per Excellentissimum Dñm Comitem Sulicam Cancellarium
Comitatus huius Chyptemum Comitem me-
diatibiles Creditis ad Universitatem hanc Exaratis ob
defectum requisitorum subiectotum modo pñorato denoti-
nati sunt. Ex quibus planginatis Dñi Sigismundus
Temler Gasparus Lab et Joannes Valdepergh in sequentia
Verba statum entium deposuerunt.

Ego N. N. Auto per DEUM virum & Plotio.
Sani DEB Genitricem Virginem Mariam & per omnes
Santos et Electos DEB quod omnibus Coram me Can-
santibus et in omni negotio quod ad Officiū meum
quaque ratione pertinebat aut mihi commissum fuerit
vel de hinc etiam mihi Committendum veniet ad id quod cupis-
vis Personarū Viri et Scilicet et Pauperes acceptione
prece, pñorio, frowe, timore odio, amore et Conspicuentia
devotis & pñoratis pñoratis secundum DEUM
& egi etiam in iustitiam faciendum Cognovisse iustum et
verum iudiciū & iustitiam atque Executioem in omni-
bus rebus ad Officiū meum pertinentibus pñoratis
meo faciam & fideliter ac Scleriter exequor. Eū me
DEB ad hunc & omnes clucti.

2. Sua Excellentia Dñs Chyptem Comite Universi-
tati hinc deserviente, quod Signdem Motivativa Re-
gula Imperatorum ubi in q. 1. h. l. l. pñoratis ad eam ejectionem
di. m. h. c. elaboratur, Ideo suam Excellentiam an-
note.

4.) Megyei esküdtté való kinevezése 1772. január 14.
(IV.A.502.a.1772./1.)

Inclyta Universitas,
Domini mihi salutem, obsecro!

Huiusmodi in ordinariis & cognitis Relationibus intellecto eo, quod
potius huius Invasores, et Commissarii Stephanus Sanda, et Martinus
remer de Waldperg, supremum diem obierunt, huius vero Processus
pro Archani Prolegatorum (Valentinus Trummer, ob nigrescentem
tem magis in dies valetudinariam suam officium hoc ulterius persequi
non possit, eaque ex ratione idem officium suum resignaverit, hinc
ne per ulteriorem officiorum ejusmodi vacantiam seu in promotione
et aliter in eorum, cum vero publicorum Negotiorum servatione
defectum et denotam gravitatem evenire contingat, et se futurum
esse censui, ut interea etiam, donec recuperatoria potius huius Se-
des celebrari poterit, interim praedictorum vacantium officiorum
interim aliquam Provisionem facerem, quam prout sequenti Ordinatione
instruendam existimavi, et nimirum huius Transarchani Processus
pro Archani Prolegatorum: Joannes A. A. Sady ad huius Archani Pro-
cessum, in eadem qualitate transferretur, in huius autem locum
huius Stephanus Wälschley hactenus Invasor Commissarius et Bar-
tularius Receptorum pro Archani Prolegatorum Processus Trans-
archani: pro Commissariis autem huius Joannes Bellusius, Joannes
Waldperg, et Stephanus Sando Invasores: cum autem hac ratio-
ne per affectionem in Archani Prolegatorum huius Stephanus Wälschley
officium Bartularius Receptoratus hactenus per ipsum ge-
nerum vacaret hinc in eodem Epus pro particulari Receptore
huius Casparus Raab Invasor substituitur.

Transsem egerundemque in Ipse honore hoc potius, et d. huius
Universitatis Congregationi vacante hac interesse valuisse sem-
per interim perarant. Huiusmodi mei Ratio impedimentum mihi ponat, quod
minimo

5.a.) Megyei hivatalnokok kinevezése Eszterházy Ferenc főispán által
köztük Laáb Gáspáré is - Bécs, 1772. március 24.
(IV.A.502.b. 1772./3999.)

minis Vobis mihi pro hac Vice Compercedi possim; Atque Eandem U.
 Universitatem per presentes Officiis requirendam esse debui, quatenus
 vires meas subire, et praesentium vacantium Officiorum successio-
 nem provisorio modo usque ad affluendam Idem Restauracionem in-
 fruendam in effectum suo modo et ordine deducere vellet, seu ceteroquin
 firmissimè ducere, quod subfructu valiter Dni Magistratuales in effec-
 tuandis benignis Mandatis Regijs, tractandis que omnibus, que iux-
 ta officio Commissi fuerint, et incumbere, Negotijs eam Paduam et Be-
 lum adhiberi sint, quo sibi ulteriorem etiam I. hujus Universitatis
 favorem et Benevolentiam propensam reddere valent. His in reliquo
 confareor maneo

Incluta Universitatis

Scimus obligamus ad Offi-
 paratimus
 Comes Franciscus Gallochy

Vicinis die 29. Martij
 1773.

menta, et Literalia Instrumenta partim publicam partim
privatam respicientia & P^{ro} Paulo Veradovij re-
signata rep^{re}sentat quia etiam per D^{nu}m Ordinarium Na-
tionum prius sententibus Dⁿⁱs Grati Perceptoris Sigismundo
Tomlin & Paulo Veradovij quia Tabulae iudicis Afes-
solibus registrabuntur & Glonchus registratarum etc.
veterum Statibus & Ordinibus exhibebuntur.

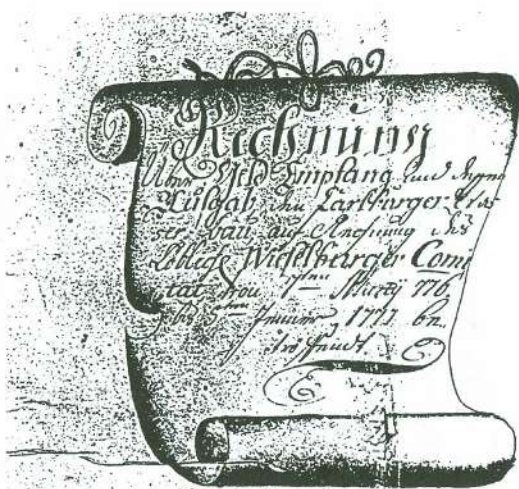
101. Lectae sunt Excellenti Dⁿⁱ Supremi Comitis
Literae de dato 1772. in eo emanatae quod signdem ob
viciu^m Officij Rationes sua Excellentia ad statum s^uum
huius Congregationis comparate negaverit Ideo Magis-
tratu^m Officia per designationem Dⁿⁱ Valentini
Primer & decessum duorum Consistoriorum Stephani
utpote Smdor & Martini Valtberg vacantijs sua Ex-
cellentia supplere & p^{ro} Franc. Cajthano Iudice Nobiliu^m
D^{nu}m Stephanu^m Viszkeletly p^{ro} Particulati Percep-
tore D^{nu}m Gasparu^m Lgab, p^{ro} Consistorijs Saluti p^{ro}ty
Stephanu^m Gancz et Joannem Valtpedgh modo p^{ro}tor
solio denominare nec non D^{nu}m Joannem Valtzondy
ad Districtu^m Civ. Cajthanu^m transferre dignatur In
cujus denominationis Consequentijs D^{nu}s Stephanus
Gancz Antastor & Consistorij Antamentum juxta
formulam sub Part. Congregatione Die 15ta Mensis
Januarij Anno labente in Oppido Magyar: Ovur
celebrata elaboratam deposuit Quod D^{nu}m vero Ste-
phanu^m Viszkeletly absentem & D^{nu}m Gasparu^m
Lgab Antamenti depositio ad futurum Congres^u dilata
est.

102. Deputatio Rationes super Proventibus Or-
phanorum Alimorum Motuum Comitum Zapar^{is} in Posse-
sione G^uny per Provisorem Jo^{se}phu^m Hancs per-
ceptis redditas retulit & quia per eandem Deputa-
tionem declaratum fuisset quod antelatu^m Jo^{se}phu^m

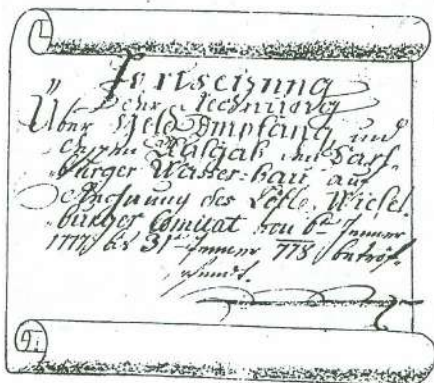
Dominus Gasparus Laab pro Geometra Comitatus
Aurantiacum Deposuit, in Legationem Venetam

Ego J. H. puto per D. M. Vivum, et gloriosum
D. A. Genitricem Regnum Marianam & per amicos
Vapores et Electos D. A. quos ego in operationibus
Geometricis Ven. ex Dispositione publicis, Ven. ex

regulatione Directorum peragendis, abq. Cynarus Rex
vina Divitiis Scilicet & Saporis acceptione proce. pra.
mio, favore, timore, vobis amor, et Pampalencia Remotij
& postpositis accendi nulli. Regulari Geometria se
Delitica procedam, in nullis Lammum amensorem
attemperabo. Hi me D. M. A. dicitur et amos Sancti.

II.

8.a.) Flantsendorfi töltés számadásai 1776-1778.
(IV.B.916.-2.)

Recapitulation

Hier, in hiesiger hiesiger Cammerliche Verrechnung.

	Summa guld guld
Summa der Report-Tabellen und Aufschlagen bzgl. Carlsburger Vorschüsse über beträgt	2257, 15 ³ / ₈
Summa der in Prämien-Verrechnung in Lössen und Vot-Prämien Prämien-Verrechnung über beträgt	8542, 17 ³ / ₈
Summa der Wahlen bzgl. der Prämien-Verrechnung von Vot-Prämien und Prämien-Verrechnung über beträgt	5797, 20 ³ / ₈
Summa Summa von jungen guld an guld	16628, 55 ³ / ₈

Summa also der wirklich herausgegebenen 16628, 55 ³/₈
 jungen, jungen-Verrechnung der guld an guld ein, 16628, 55 ³/₈
 So bleiben immer in hiesiger guld heraus - - - 3066, 40 ³/₈

Verrechnung d. 3. Januar
1718.

L. P. L. P.
 M. P. M. P.

Inclita Universitas
Domini Domini Gratiosissimi!

Gratiosae Inclitae Universitati aloguin constabit, qualiter me
Ege Anno 1750 Pie & Max. Marg. Ageris Oratoriam per
glacii rim, et Aquae Danubialis extraordinariam Invencenti-
am ad 100 in longitudine Orgias pertraxi, et ultra 7 Orgias
in Silesia Suptario profunditatem affirmaram, factis per me
de 27 floro Projectis quae pro Auditorio Obstruam per 200 floro
Actum in Mente Anno pie Innocentia. Tenuitate ex-
tente, Subsequi porro quidem in me Operationes et Restans-
tione erigi tamen Gratiosam in Universitatis Ordinate-
nem assumendo, feliciter Nuncio Supremo auxiliante
eodem adhuc Anno non solum dicta Ageris Suptario obr-
uerim, et ad Debitum Statum perduxerim, verum pro de-
rici in Silesia Lauren. Wäldt trans. Danubium ad Orgias 6
in longitudine Agerem et extra ad sperandas Exundatione
et Novas ustori subinde facile evanibiles Perruptiones per-
lens erigi et prolongari fecerim:

Cum autem in ipso usque nego, pro indole immen-
sissima, Caris et sollicitudine meae plene hunc extracendi-
rum laborem, tum in Directione Operis quidem, quam etiam in
tentionibus externis ductis, exoptatam, neque vero pro
illo actu, ubi nonnulli D. Hydraulica ad Summam 74 floro
Projectum pro claudendo Symphoniam Ageris necessarium
fecerim: Ege porro secundum vires mei Projecti parces pr-
cedendo, non nisi 25 Summam florum in dicta Ageris Suptario
exequari, Concinnitatem relata ad nonnullum D. Hydraul-
icam Projectum, No hinc Cuius aquae exhiberem, levari Cu-
culo 27 floro fecerim, inter reliqua in Monte, solummodo
intra Suptario usque erigi necessitate exoptatam per me
uam non adhibito 1500 floro pro parte publica me accoran-
tate, pro tam grandoe deconomie Exercitio nullum tam
Simulacrum exoptatam.

Idco Nam Nostriam sententia humillima meo Suptario
bello demum integritate, quatenus spiritus adactus mihi per
Agens Operationem Exhibito Suptario, et Deinationem huius
memorandae item deconomie Exercitio, in publicam redi-
cunt, in gratiosam Considerationem Sumptus, mihi se-
cundum in sum et d. cum, Memorarium, aut Rororem
Comptentem, gratiosae resolutione signetur. Pro qua
Tua mihi gratia, cum cum Abomparum emior.

Inclitae Universitatis

Humillimus & Ervus
Casperus Laab. Rationum et Operis
Ductor ad Agerem Oratoriam.

Az a Péter Nemes Vármegyei Kegyes Rendelése
 mely 12. Kent Jakab Holnapnak napján 1811. Entendőbe.
 Sürgetős képpén ki adatot. Az kéő Watorna Fatha
 Helysigen földül Borta ut Körben, az ell. hadoz folke
 Rahadas által. Fa Hird kelles, Eger 7 öllél, mellet
 a Stamburcki kéő Banyaal Robotas kőcsikkal oda
 hadattattak. 6 öllni kőcsikkal, és anyi öll kőcsikkal
 a Sagra föld építettem hadoznak. Melynek föld építke
 menyü kőcsikkal kőcsikkal, az ide. Hlazaratossan kőcsikkal
 Ramodatom a J. N. Vármegyei kőcsikkal börtön megh mutat,
 Azomban Vilagossagh kőcsikkal, itt is jelentem, hogy az e.
 adot Fa kőcsikkal, Fa Aravot ----- 26
 Az a J. N. Vármegyei kőcsikkal föld vett ----- 308
 a kőcsikkal kőcsikkal ----- 328

Berényen 14. Octoberben
 1811.

Laab Gáspár Jla Biro, c
 Jla Mero.

9.b.) Laáb Gáspár elmaradt járandóságainak követelése
 Tizenkét nap 1811. október 14.
 (IV.A.502.b. 1812./ 376.)

Ad ista i. Helyi Nemes Vármegyének alapolgályán és
 derék, méltóságok nékem, amár két Nepi Bismar
 20. d. októbertől, és 28. d. Decembertől 1811. Ertendővel.
 mellékben a Dévinyi Uraságnak és Csungyi
 és Orosvári Vári Munkához adot, kétféleké-
 zű a fővezeknek Arát Szapodást tévén megfizet-
 tem, Reggessen refovalni. Berenyén 9. d. Halmos-
 holnapnak napján 1811. Ertendőben

Laáb Gáspár Ifj. A. D. ió
 és f. d. m. i. o.

9.c.) Laáb Gáspár elmaradt járandóságainak követelése

Kettő nap 1811. december 31.

(IV.A.502.b. 1812./393.)

1762. Mind ekekké ily módon törséni elintézésé után ö" Excellenciája
 Meltóságos Hof Kö" Igény Ur azt méltósáttal kegyessen engedélyezze,
 hogy a Megyeriék Engemije Nemes Laab Gáspár Tábla Díróvá
 tisztelet ö" Excellenciája előtt megjelenvén, kérték légyen, hogy
 mivel ezen Varmegyében 52. Éptendőig folyvást viselt örfennem
 foglalatosságában előregörvén napról napra jobban érkei ezenfé,
 vadlagos foglalatosságra folyvást megfiavansato' sepi ezejének
 foglalatosságát ezen foglalatnak terke róla le vesessék, és
 nél fogva tehát ö" Excellenciája Laab Gáspár Urnak képe
 igazságát ezevén, de egytess mind 52. Éptendőig differe,
 és egyetesszel viselt örfennem foglalatosságában fessün
 endemüt és méltó kintetbe rövén, róla az örfennem foglalat
 galatnak terket ugyan le vespi, de egytess mind azon Laab
 Gáspár Urat fizetéssel való Tábla Díróvá neveti ki.

Mivel pedig ily módon az örfennem foglalat megvált
 de a" Megyerben lévő fok viték körít való és egyéb örfennem
 neri munkák felelőlegesen megfiavansat, hogy hova' kama
 rébb egy alkalmatos, és folyvást a viti ejetményeket érő ö"
 gemis fogadtasság, és emé az úgy nevezetett Conusfas utga
 leg alkalmatosabb módnak láttotit lemei az Engemije
 nevezésére nitre ennek a módnak követését méltósáttal
 sem tisztelet ö" Excellenciája valóztatni.

ö" Excellenciájának Meltóságos Hof Kö" Igény
 Urnak ezen le nevezésben a Varmegye régi és
 endemes foglaltához megbitonyított kegyessen
 get békgo fizetéssel vespi a Rendek.

Emek a" kegyes ki nevezésnek követésében
 megfogytat az Adót fess fizetésnek, hogy a
 Mai napul kezdve a fizetéssel foglalt Tábla
 Díróvá kintet fizetésé adgya ki Laab Gáspár
 Urnak.

Többször

- 10.) Laab Gáspár nyugdíjba vonulása, 52 évi Moson megyei hivatali
 szolgálatának elismerése, táblabíróvá való kinevezése fizetéssel
 1822. november 20. (IV.A.502.a. 1822./1762.)

Többnyire mivel framosabb olyan munkák
 találhatók a vármegyében, melyeknek meg-
 rehasztására Ingemér elkerülhetetlenül meg-
 kívántatik, és nem is hallgathatnak, a-
 kést tehát addig is, míg fő Eccellentissája
 sem tiktelt fő Igányt és egy arra alkal-
 matos és a díri munkákban is értelmes
 leírjaat vármegye Intermérjével li nevet,
 né mellesztesik, Kónis János fő Iskola
 Bíró és a Magyar Királyi Udalmot a vá-
 megye nevében meg fogja kérni, hogy a
 fúrgetőbb Interméri munkákra engedje
 oda egyiket Intermérjei közül.

Végére az 1723. évi Eftendei 104. törvény Országgyűlésnek
 kérelmében közzétettendő adóffigol. a Megye Jegyző
 könyvébe iktattattak

763. Lutzmayer Mihály és Erzsebet a f. 104. éftendei törvény
 Mihály Károly 18. századul költött adóffigol. Levelében meg-
 írnék, hogy Bafel Törökinek adóffigol. maradtak 2500/-

764. Leringer János és Erzsébet által az 1812. évi Eft.
 Az. György hava 19. évi költött adóffigol. Levelében meg-
 írnék - - - 75.-

765. Leiskes László és Károly által az 1818. évi Eft.
 Az. Péter hava 25. évi költött adóffigol. Levelében
 Binter Ignác elvise adóffigol. meg írnék - - 100.-

Litera initialis Nominis.	Mensis & Dies Mortis.	Dies Sepulturae.	Aetas Defuncti.	Nomen, Cognomen & Conditio Defuncti (si proles sit, Nomen & Cognomen Parentum eorumque Conditio.)	Locus Domicii.	An fuerit provisus?	Sepeliens.	Animadversio.
	Nomina & Aetates			Nomina Defunctorum Parochiae Beronycaej			Anni 1834	
	1834							
J	8 ^a Januar	8 ^a	3 4 an	Joannes Viti Schicklitz Magister et uxoris Mariae filius	Berona		Petrus Kuchel Parochus loci	
M	10 ^a Febr	12	60 an	Magdalena Andreas Mattnerius vtriusq[ue] relictas vidua	Berona	obitus mortuus sepultus	Idem	
J	18 ^a Febr	20 ^a	4 7 an	Iuliana Gregorius Dedovich eos mag[istru]m et uxoris relictas filia	Berona		Idem	
J	24 ^a Febr	25 ^a	72 an	Magdalena Georgii Kuchel color. relictas vidua, Parochi loci q[uod] dilecta Mater	Berona	obitus mortuus sepultus	H. R. D. H. Meyer, Platz Baz. H. Meyer, H. Meyer, H. Meyer, Petro Meyer, H. Meyer, ex Paulo Meyer, H. Meyer, M. Meyer, d. f. Kapellmeister	
no	5 ^a Feb	7 ^a	87 an	Nobis Anna Casparus Lach Cavalieris hujus loci, Catholici Mofenbergs, monasterii, Beronae nec non Salazaris obfessor	Berona	obitus mortuus sepultus	Barock, Loc.	

111.) Laáb Gáspár 1834. február 5-i halálának (Bezenye) anyakönyvi bejegyzése
(*IV.A.502.a. 1822./ 1762.*)

Jegyzetek

*Mosonmagyaróváron a Lajta-duzzasztómű és a Balparti-csatorna
A Fertő-tó szintjét szabályozó Mexikópusztai zsilip*

